

European Electoral Studies

VOLUME: 11
ISSUE: 1

Studie

PETR KRČÁL

Kritická analýza produkce „volebního diskurzu“ sněmovních voleb v roce 2013

se zaměřením na členy vládní koalice 2–14

JAKUB ŠEDO

Vládní strany v prezidentských volbách v zemích středovýchodní Evropy 15–33

Články

OTTO EIBL

Cesta k (experimentálnímu) výzkumu efektů osobnostní stránky politiky pod jednou

konceptuální střechou – metodologická poznámka k výzkumu personalizace 34–43

Projekt „Evropská volební studia“ byl zpracován v rámci Výzkumného záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky „Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích“ (kód 0021622407).

Kritická analýza produkce „volebního diskurzu“ sněmovních voleb v roce 2013 se zaměřením na členy vládní koalice

Petr Krčál* (petrkrchal@gmail.com)

Abstract

In the following article I try to utilize critical discourse analysis to election programs of political parties that have formed coalition after the Czech parliamentary elections in 2013. I contend that election program serves political parties as a tool to manifest their identity (in group/out group). This tool can also produce specific “election discourse” that can strengthen social cohesion and solidarity by adoration of specific topics and by creation of specific reference points against which are political parties define themselves. Critical discourse analysis is it this study realized through CAQD analysis with assistance of software MAXQDA 11+.

Keywords

CAQD Analysis, Critical Discourse Analysis, Election Discourse, Parliamentary elections 2013

Note

Tento text vznikl na základě výzkumu finančně podpořeného z Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace 2016 Katedry politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU.

*PhDr. Petr Krčál, Ph.D., je odborným asistentem na Katedře politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni, Jungmannova 1, 301 00 Plzeň, Česká republika.

Úvod

Volební programy můžeme vnímat jako jeden z nástrojů, jimiž se snaží politické strany přesvědčit voliče, aby jim vyjádřili ve volbách podporu. Tento nástroj je také možné vnímat jako užitečný ve vztahu k tomu, že formuje a upevňuje identitu strany směrem dovnitř a tím, že potenciálním voličům předkládají ve zjednodušené podobě „recepty“ na řešení sociálně signifikantních fenoménů, napomáhají volební programy ke konstrukci obrazu a identity politických stran směrem na venek. Volební programy pohledem kritické analýzy diskurzu můžeme také vnímat jako důležitou složku v procesu konstrukce „volebního diskurzu“, který formuje celkovou společenskou atmosféru ve vztahu k volbám a jejich nosným tématům. Hlavním cílem textu je pomocí obsahové analýzy oficiálních dokumentů politických stran navázaných na sněmovní volby v roce 2013 předložit interpretaci toho, jakým způsobem produkovaly analyzované strany (ČSSD, ANO, KDU-ČSL) na úrovni diskurzivní produkce z jejich pohledu relevantní témata, jimiž se snažily oslovit potenciální voliče. Výběr analyzovaných stran vychází z toho, že tito aktéři po volbách utvořili vládní koalici. K této analytické redukci sledovaných aktérů jsem se rozhodl z toho důvodu, že se snažím zachytit taková témata a jejich průnik, která u elektorátu sklidila největší úspěch. Druhým důvodem pro zredukování počtu sledovaných aktérů je rozsah studie, který neumožňuje interpretovat volební program všech relevantních (případně i marginálních) politických stran, které se snažily ve sledovaných volbách získat voličskou přízeň.

Metodologická noticka

Obsahová analýza volebních programů a prohlášení je zasazena do metodologického rámce kritické analýzy diskurzu. Ta představuje standardní metodu v rámci kriticky orientovaných sociálně vědních přístupů, jenž je vhodná pro analytické zkoumání vzájemného propojení mezi datovou baterií, politikou a ideologií (Fairclough 1995: 55 a 2004: 203). Kritická analýza diskurzu nahlíží na analyzovaný diskurz ve třech rovinách. V textu se budu držet primárně úrovně diskurzivní produkce, která se zaměřuje na procesy tvorby specifického diskurzu – v případě tohoto textu tedy určitého „volebního diskurzu“ (srov. Fairclough 1995: 98). Vyšší úroveň analyzovaného diskurzu – rovina diskurzivní praxe – je věnována tomu, jakými konkrétními technikami a praktikami dochází k reifikaci diskurzu konstruovaného na úrovni jeho produkce. V ohledu na téma studie je možné označit za tuto rovinu konkrétní kroky vládní koalice. Tuto rovinu se pokusím v textu ilustrovat interpretací programového prohlášení vlády (Vláda ČR 2014). Poslední rovina diskurzu – sociokulturní praxe – se pohledem kritické analýzy diskurzu týká toho, jakým způsobem je produkován a reifikovaný diskurz přijímán a reflektován ze strany společnosti. Do této roviny tak lze zahrnout společenské reakce na kroky současné vládní koalice. Tato rovina diskurzu bude ze studie s ohledem na její tematické zaměření vynechána, i přes to že podle Normana Fairclougha (1995: 97) tvoří všechny tři úrovně jeden vzájemně propojený celek.

Jako sekundární metodologický nástroj, jenž mi poslouží k naplnění výše uvedeného cíle, jsem zvolil CAQD analýzu realizovanou prostřednictvím programu MAXQDA 11+. CAQD analýza byla realizována pomocí induktivního kódování datové baterie vycházející z oficiálních volebních programů stran ČSSD, ANO a KDU-ČSL.

Analýza produkce „volebního diskurzu“ u stran formujících vládní koalici po sněmovních volbách v roce 2013

Jako první se v těchto volbách umístila ČSSD. Z tohoto důvodu se jako první zaměřím na analýzu volebního programu této strany. Tuto interpretaci je možné uvést tvrzením, že političtí aktéři (a přeneseně státní aparáty) mohou (re)produkovat svoji legitimitu tím, že budou členům společnosti zajišťovat jejich bezpečnost (srov. Beetham 1991; Clark a Dear 1984). V kontextu toho můžeme nahlížet vyjádření ČSSD, podle níž „[z]ajištění bezpečnosti občanů patří mezi základní funkce státu. Bezpečí jednotlivce je obdobnou hodnotou jako svoboda, spravedlnost nebo rovnost před zákonem. Pokud stát není schopen bezpečnost občanů zajistit, logicky čelí růstu nedůvěry“, a proto tedy „[p]odmínkou fungování

společnosti i státu je zajištění vnější i vnitřní bezpečnosti“ (ČSSD 2013b: 2). Za nejsilnější faktor oslabující legitimitu státních aparátů v této oblasti je podle ČSSD korupční jednání a jejím neškodlivějším dopadem „je její vliv na sociální strukturu společnosti. Korupce významně podkopává důvěru v politický systém, ve státní instituce a v jejich vedení. Následná frustrace pak vede ve všeobecnou apatii a ve ztrátu víry v možnosti prosazení spravedlnosti. Občanská společnost se stává slabou, účast ve volbách se snižuje. To otevírá cestu do politiky bezohledným a všehoschopným jedincům, kteří díky svému „demokratickému zvolení“ ještě bezohledněji „privatizují“ veřejné zdroje a přesouvají je zcela bez jakýchkoli skrupulí do svého vlastního majetku“ (ČSSD 2013d: 14). Ve spojitosti s delegitimizačním působením korupčního jednání na státní aparáty a s její společenskou nebezpečností hovoří dále tato strana o tom, že „[s] korupcí jsme v posledních několika letech v naší zemi stále více a více konfrontováni. [...] V relativně mladém demokratickém systému, jaký se podařilo ustanovit v naší zemi, je takový přístup v potírání korupce velice nebezpečný. Úřady na všech úrovních a také veškeré státní instituce, které jsou společnými nositeli funkcí demokratického vládnutí, ztrácejí v tak silném korupčním prostředí svou legitimitu“ (ČSSD 2013d: 14).

Mezi faktory majícími vliv na bezpečnost členů společnosti řadí ČSSD i „zhoršující se sociáln[í] situac[i] způsoben[ou] finanční krizí a špatnou hospodářskou politikou pravicových vlád. Nárůst majetkové i násilné trestní činnosti v posledních letech je toho důkazem“ (ČSSD 2013b: 2). V souvislosti s tím bylo také deklarováno posílení počtu „policistů zejména v místech s vysokou kriminalitou a sociálním napětím“ (ČSSD 2013a: 31). Kladení kauzality mezi socioekonomickou stratifikací a nárůstem kriminality je v souladu s mytopoezií neoliberalismu, který tvoří ideologický rámec, v němž se česká politika pohybuje (srov. Lupták a kol. 2013; Wacquant 2001). Tématu bezpečnosti využila tato strana rovněž k diskurzivnímu útoku na své politické konkurenty – „[v]láda problémy všech oblastí, bezpečnost nevyjímaje, řeší jen tupými škrty namísto skutečných reforem. Snížení výdajů na prevenci kriminality a provoz všech bezpečnostních složek nemůže vést k ničemu jinému, než ke zhoršení bezpečnostní situace“ (ČSSD 2013b: 3).

(Re)produkce legitimacy pomocí zajišťování bezpečnosti členů společnosti se netýká pouze „vnitřních hrozeb“, ale i „hrozeb vnějších“ (srov. Cohen a Taylor 2002: 26; Cooper 2000: 27), což shrnuje ČSSD ve svém volebním programu tvrzením, že „[n]ezbytným předpokladem zdravého rozvoje společnosti je stabilní a bezpečné vnější prostředí. I na zdánlivě klidnou středoevropskou zemi bez zřetelných nepřátel mohou dopadnout následky nezvládnutí globálních hrozeb, jako jsou organizovaný zločin, terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, zhoršování životního prostředí, nestabilita globálního ekonomického a sociálního systému. Odpovědí na tyto hrozby je vyšší úroveň mezinárodní spolupráce a integrace“ (ČSSD 2013a: 32).

I přes to, že zajišťování bezpečnosti patří mezi primární funkce státních aparátů, tak ty ale nesmí při ochraně životů lidí rezignovat na jejich svobodu a soukromí (Beetham 1991: 139; Ruggiero 2006: 56). V podobné linii argumentuje i ČSSD hovoříc o tom, že „[j]akákoliv právní úprava a z ní vyplývající nástroje bezpečnostních složek musí být vždy při svém přijímání posuzována i z hlediska proporcionality a ochrany soukromí a svobody jednotlivců. Zároveň je nutné nastavit a udržovat silné kontrolní mechanismy pro kontrolu bezpečnostních složek a bránit jejich zneužití“ (ČSSD 2013b: 4). Důraz na to, že represivní státní aparáty musí při své činnosti respektovat svobodu a že jejich činnost musí podléhat kontrole, lze interpretovat jako další z faktorů napomáhajících k reprodukci legitimacy moci (srov. Agamben 1998, Barrow 1993, Foucault 2005: 147). Klíčovým aktérem, jenž se podílí na zajištění bezpečnosti členů společnosti, je samozřejmě represivní složka státních aparátů, která musí být ze strany státu kvalitně zajištěna, neboť „důležitým faktorem schopnosti státu zaručit občanům bezpečnost je loajalita a motivace příslušníků bezpečnostních sborů (od policistů, hasičů až po zpravodajské služby). Neustálé snižování platů, hrozba propouštění a současně ztížené pracovní podmínky (od nedostatku pohonných hmot až po legislativní rámec) vedou v mnoha případech k tomu, že zkušení a schopní lidé odchází do soukromého sektoru nebo plní své povinnosti sice dle standardů, nikoliv však nad jejich rámec. Často se dokonce tito lidé stávají soupeři státu a pracují po svém odchodu jako bezpečnostní poradci těch, kteří se dopouští trestné činnosti“ (ČSSD 2013b: 4). Podle této politické strany tak „[p]olicie musí být efektivním státním nástrojem pro prevenci a řešení kriminality. Primárním úkolem bude stabilizace policejního sboru, výchova nových odborníků a zastavení odchodů zkušených profesí-

onálů“ (ČSSD 2013b: 8). Kvalitní personální obsazení represivních složek státního aparátu představuje jeden z důležitých faktorů při zajišťování bezpečnosti členů společnosti, a proto „[j]e nutné nastartovat kvalitní nábor a zastavit tak prohlubující se generační a odbornou propast, se zaměřením na potenciální uchazeče už na základních a středních školách“ (ČSSD 2013b: 10). Kromě udržování vysokých profesionálních standardů příslušníků této represivní složky státních aparátů klade ČSSD důraz také na to, aby její členové nebyli přetěžováni administrativními úkony, jež často snižují jejich efektivitu v procesech produkce bezpečnosti. Podle této strany „[p]olicisté věnují administrativě spojené s vyšetřováním i té nejméně závažné trestné činnosti obrovské množství hodin. Bez zjednodušení procesních postupů u bagatelní trestné činnosti bude policie zavalena rozsáhlou administrativou a těžko bude naplňovat ono neustále omílané heslo „policisté do ulic“ (ČSSD 2013b: 14).

Kromě státní policie sehraává v procesu zajišťování bezpečnosti roli i policie obecní. ČSSD deklaruje, že v „posledních letech se často vedly diskuse nejen o působnosti městských policií, ale i o jejich možném zrušení. Zatímco v počátku devadesátých let byly obecní a městské policie zamýšleny jako doplněk policii republikové, současná realita je jiná. Kvůli drastickým úsporám v Policii ČR se v mnohých městech daří udržovat bezpečnost právě jen díky existenci obecní a městské policie. Zrušení obecních a městských policií by tak vedlo k navýšení kriminality“ a z tohoto důvodu ČSSD podporuje „obecní a městskou policii jako jeden z prvků ochrany vnitřní bezpečnosti v ČR. [...]. Obecní a městská policie by fakticky neměla nahrazovat funkci Policie ČR a měla by se více zaměřovat na bezpečnostní specifika měst a obcí“ (ČSSD 2013b: 12).

Další složka státních aparátů zaměřená na zajišťování bezpečnosti sestává ze zpravodajských služeb, o jejichž činnosti v tomto kontextu referuje ČSSD tak, že „[z]pravodajské služby jsou státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu ČR. Jakákoliv nevhodná reorganizace stávajících tří služeb by vedla k významné destabilizaci jejich činnosti a odchodu profesionálů. Nadále proto zachováme Bezpečnostní informační službu [...], Úřad pro zahraniční styky a informace [...] a Vojenské zpravodajství [...]. Zpravodajské služby mají řadu oprávnění a mohou významným způsobem vstupovat do soukromí občanů. Proto je nezbytné podporovat a případně vytvořit nové účinné mechanismy pro jejich kontrolu“ (ČSSD 2013b: 13).

Jedním ze znaků neoliberální politické praxe je snaha o privatizaci státních služeb (srov. Drulák 2012: 41). K této problematice je možné vztáhnout i snahu o privatizaci bezpečnosti (Avant 2005), o níž se ČSSD vyjadřuje tak, že „[d]o bezpečnostní problematiky kromě státu zasahují v rámci svých podnikatelských aktivit také soukromé bezpečnostní agentury. Jedná se o oblasti fyzické ochrany a technického zabezpečení. Agentury se stávají významnou součástí komplexní integrované bezpečnosti, zaměstnávají značný počet občanů (více než Policie ČR). V žádném případě ale nelze připustit, aby zajištění bezpečnosti v naší zemi bylo postupně privatizováno, jak se o to v mnoha oblastech veřejných služeb pravicové vlády snaží. Soukromé bezpečnostní služby nemohou a nesmí nahrazovat činnost policie a policistů. V žádném případě nepřipustíme pronikání soukromých služeb do zajištění činností, které dnes ze zákona mohou vykonávat Policie ČR a obecní policie“ (ČSSD 2013b: 13). ČSSD tedy připouští částečnou privatizaci poskytování bezpečnosti, ale prim stále sehraávají represivní složky státního aparátu, jež si uchovávají monopol na legitimní užití fyzického donucení (viz Weber 1998: 247).

Činnost represivních složek státního aparátu nespočívá pouze v represii, ale důležitým těžištěm jejich činnosti je i zaměření na prevenci (Karabec 2001: 79). Z tohoto faktu vychází i ČSSD a deklaruje, že „[s]chopnost předcházet kriminalitě a pomáhat obětem bude novým a důležitým kritériem hodnocení policejní práce. Z prostředků zabavených pachatelům trestné činnosti vytvoříme zvláštní fond, ze kterého budou spolufinancovány projekty prevence kriminality a vypláceny příspěvky obětem trestných činů“ (ČSSD 2013b: 10). V souladu s tím deklarovala tato strana snahu o změnu trestní politiky „s cílem omezení trestné činnosti i její recidivy. Je třeba posílit preventivní programy, zajistit práci pro co největší počet vězňů a i tím řešit jejich zadluženost, včetně dluhu vůči státu za výkon trestu. Zpřísníme dohled nad dodržováním podmínek podmíněného propuštění a posílíme pomoc propuštěným vězňům při vstupu do řádného života, abychom předešli recidivě trestné činnosti“ (ČSSD 2013a: 31). Adorování extenzifikace instituce trestu (Wacquant 2009a) lze identifikovat v deklaraci této strany navazující na preventivní roli policie. „Represivní politika není všelékem. Bez kombinace s prevencí a snahou

o převýchovu pachatelů nebude nikdy účinná [...]. Na straně druhé není možné dlouhodobě tolerovat recidivu pachatelů, kteří opakovaně páchají trestnou činnost s vědomím, že i když budou odhaleni a usvědčeni, trest bude mírný a je určitým „rizikem povolání“. Zejména v případě rostoucího násilí u obecné kriminality a násilné trestné činnosti jako takové je oprávněné stanovení hranic, kdy opakovaná trestná činnost nebude tolerována. Řešením tohoto může být zavedení institutu „třikrát a dost“ do trestního zákona po vzoru Velké Británie a Slovenska, která postihuje zvláště nebezpečné recidivisty. V případě násilných a zvláště závažných trestných činů [...] by při třetím odsouzení za tyto činy čekal pachatele trest nejméně 25 let nepodmíněně či doživotí bez možnosti podmíněčného propuštění. Někomu samozřejmě může tento návrh připadat drakonický. Ale pokud někdo není systematicky ochoten respektovat základní hodnoty naší společnosti, zejména život a zdraví osob, neměl by být společností chráněn. Trestní právo má svou úlohu výchovnou, ale i úlohu ochrany společnosti.“ (ČSSD 2013b: 14).

Od problematiky bezpečnosti se můžeme přesunout k tomu, jakým způsobem tato strana referovala o problematice sociálních policíes. Základní oblastí, na níž by se měly sociální politiky státu podle ČSSD zaměřit, je oblast zaměstnanosti, kdy tato strana „chápe nezaměstnanost u nás jako dlouhodobě nepřijatelnou, individuálně devastující a sociálně škodlivou. Naším základním cílem je a bude, aby všem občanům, kteří chtějí a mohou pracovat, byla tato šance nabídnuta.“ (ČSSD 2013c: 2). „Nezaměstnanost totiž považujeme za nejzávažnější sociální, ale zároveň i palčivý ekonomický problém naší země. Postihuje přímo nejen nezaměstnané, ale i jejich rodiny. Ekonomika ztrácí dostupný potenciál pracovních sil. Čím více nezaměstnaných, tím vyšší náklady na veřejné služby a dávky zajišťující jim důstojné životní podmínky“ (ČSSD 2013c: 4). Podle ČSSD je jedním z faktorů, jež nepříznivě ovlivňují nezaměstnanost (a zprostředkovaně i finanční zátěž na sociální systém státu) je úbytek „[p]racovních aktivit ve standardním zaměstnaneckém poměru [...], což lze připsat z velké části růstu podílu dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, zvláště pak dohod o provedení práce, které, pokud nejsou druhým pracovním poměrem, nemají žádný vliv na důchodové a sociální zabezpečení zaměstnance“ (ČSSD 2013c: 6). Tato argumentace odpovídá neoliberální logice flexploatace pracujících, při které dochází k rozšiřování neplnohodnotných pracovních poměrů vedoucích ke snižování jistoty zaměstnanců a napomáhajících jejich propadu na dno sociálního trychtýře. Na druhé straně tyto neplnohodnotné pracovní poměry způsobují značné prodražování systémů sociálního zabezpečení, protože nepřispívají k jeho financování (srov. Keller 2011). Dalším faktorem, na který upozorňuje ČSSD, je „růst tzv. chudoby v práci, která u nás souvisí zejména s podzaměstnaností a s velmi nízkou, léta stagnující úrovní minimální mzdy (která tak neplní své základní funkce – motivační a sociálně ochrannou) a projevuje se zvyšujícím se podílem domácností, jejichž příjem z pracovní aktivity je natolik nízký, že nestačí na uspokojení základních životních potřeb jejich členů“ (ČSSD 2013c: 7). Stejně jako problematika bezpečnosti i problematika nezaměstnanosti byla touto stranou využita k diskurzivnímu ataku politických konkurentů. ČSSD deklarovala, že se „zásadně kriticky staví ke snaze pravicových vlád „řešit“ problémy trhu práce snižováním pracovních práv zaměstnanců, ochrany zaměstnanosti, resp. zaměstnatelnosti pracovníků a preferencí postihů zaměstnanců a nezaměstnaných před jejich pozitivní motivací a prevencí nezaměstnanosti jako takové“ (ČSSD 2013c: 2).

Úroveň diskurzivní produkce ze strany ČSSD týkající se problematiky nezaměstnanosti lze shrnout tím, že „základním cílem (a samozřejmě následně i kritériem úspěšnosti) sociálně demokratické politiky v oblasti zaměstnanosti je a bude, aby všichni občané, kteří chtějí a mohou pracovat, dostali šanci se zaměstnat. K dalším důležitým okolnostem patří možnost vykonávat práci v důstojných pracovních podmínkách – a dostávat za ni spravedlivou mzdu“. Zároveň je ale třeba posílit kontrolu „pracovních podmínek a dodržování pracovního práva v ČR s cílem potlačit černý a šedý trh práce, jelikož činí nepřehledným, kdo je skutečně nezaměstnaný a kdo ne, a výrazně snižuje efekty pobídkových a podpůrných opatření“ (ČSSD 2013c: 10 a11). Tato strana tedy deklarovala, že nebude „tolerovat žádné formy nelegálního zaměstnávání“ (ČSSD 2013a: 14).

Ke skupinám, u nichž se nepodaří vyřešit jejich nezaměstnanost/nezaměstnatelnost, chce tato strana vykonávat aktivizační *policies* založené na tom, že „[n]ezaměstnaným poskytne úřad práce individuální servis, ale bude od nich vyžadovat zájem a aktivitu“, a na tom, že „[d]louhodobě nezaměstnaným budou nabízeny veřejně prospěšné práce s uplatněním principu ‚odměna za aktivitu‘“ (ČSSD 2013a: 14). Další položkou sociální politiky byla snaha o zamezení „obchodu s chudobou pronajímáním

předražených ubytoven hrazených ze sociálních dávek na bydlení“ (ČSSD 2013a: 28). V souvislosti s těžbou zdrojů ze sociálně slabých skupin a jejich ochranou ze strany státního aparátu hovořila ČSSD také o tom, že bude „nekompromisně chránit [občany] proti lichvářům, podvodníkům, agresivním prodejům i zvlášť exekutorů“ a posílí „sociální práci na obcích a terénní práci v sociálně vyloučených lokalitách a [rozvine] spolupráci s neziskovým sektorem“ (ČSSD 2013a: 28). I v argumentaci týkající se problematiky sociálního zabezpečení operovala tato strana s fenoménem korupce, kdy deklarovala, že „[k]orupcí přichází stát ročně o desítky až stovky miliard korun. Ty se naopak nedostávají na financování systémů veřejné politiky, čehož využívají pravicové vlády k demontáži sociálního státu, resp. jeho privatizaci, která snižuje kvalitu a dostupnost celé řady veřejných služeb“ (ČSSD 2013d: 15).

Druhým koaličním partnerem je strana ANO, jejíž program bude analyzován ze stejných východisek jako program ČSSD. Na problematiku státu a jeho aparátů nahlíželo toho hnutí přesně podle logiky neoliberální ideologie. Podle ANO „[s]tát není dobrý hospodář. V poskytování svých služeb občanům selhává. Jeho aparát je rozsáhlý, pomalý a byrokratický. Naším cílem je stát, který bude štíhlý, levný a bude dobře sloužit občanům. Úspory, kterých bychom dosáhli zrušením zbytečných, duplicitních a nic nepřinášejících institucí a procesů, jsou odhadovány na desítky miliard korun ročně“. „Stát musí sloužit lidem a život jim usnadňovat. Současný stát dělá opak. Život lidí komplikuje, reguluje, činí složitým, nepřehledným a nepříjemným“ (ANO 2013). Tento pohled na státní aparát lze připodobnit k Habermasově (2000) tezi o krizi legitimacy. Nejsou to ale pouze státní aparáty, jež podle tohoto hnutí postupně ztrácejí důvěru společnosti.

Úbytkem důvěry je postižena i sféra politična. „Z politiky a politiků se stala v očích veřejnosti nedůvěryhodná převodní páka pro prosazování různých účelových zájmů, nikoli zájmů občanů. Vytvořila se atmosféra všeobecného přesvědčení, že dnešní politický svět dává příležitost jen bohatým a vyvoleným. Mnohým politikům jsou občané zcela ukradení. Uzavřeli se do svého vlastního světa intrik, hašteření, hádek, kauz, trestních oznámení. Význam slova politika byl zúžen na technologii moci uvnitř parlamentu, uvnitř politických stran, bez vazby na vnější svět. Politici nerozhodují tak, aby se všichni lidé měli lépe, rozhodují se podle vlastních mocenských choutek, rozhodují podle zájmů vlivových skupin, které je dotlačily do funkcí a na přední místa kandidátních listin. Část politiků je pak těmito skupinami vydíraná či vydíratelná. Byli to právě politici, kdo rozdělil tuto zemi na vyvolené, kteří mohou cokoli, a na ty ostatní, kteří musejí držet krok a jednou za čtyři roky u volebních urn vyběrat „to menší zlo“. Hnutí ANO požaduje zcela jinou kvalitu politiků. Nabízí proto lidem, kteří něco dokázali, vybudovali, je za nimi vidět jejich práce, lidi, kteří vědí, jak těžké je probíjet se životem, jak složitá je cesta za úspěchem, a lidi, kteří usilují o to, aby úspěšní mohli být i ostatní“ (ANO 2013).

Argumentaci týkající se delegitimace státních aparátů a politična je možné interpretovat v několika liniích. První z nich směřuje k tomu, že hnutí ANO vnímalo tuto problematiku jako relevantní problém, který chtělo vyřešit. Druhá možná interpretace se týká toho, že se jedná o promyšlený pragmatický krok založený na vymezování se vůči politické konkurenci. Ani z jedné z těchto interpretačních linií nelze samozřejmě vyvozovat celospolečenské závěry o úbytku legitimacy státních aparátů a politična. Ale hnutí ANO se pomocí takovéto argumentace podařilo umístit na druhém místě ve sledovaných volbách. Z propojení této argumentace a volebních výsledků už je ale možné odvodit třetí interpretační linii, jež je v souladu s tím, jak hovoří Habermas (2000) o krizi legitimacy. Jestliže značná část společnosti delegovala ve volbách svoji důvěru uskupení, které se diskurzivně vymezuje vůči političnu (tím, že deklaruje, že se nejedná o politickou stranu, ale hnutí; tím, že členové tohoto hnutí nejsou „jenom politici, ale makají“ (ANO 2016); tím, že stávající socioekonomickou a hospodářskou situaci společnosti přisuzují na vrub političnu atd.), a které se profiluje jako soubor expertů, jež nenabízejí politická (tedy špatná), ale expertní a technokratická (tedy dobrá) řešení. Je tedy možné dojít k závěru, že takovýto výsledek představuje symptom určité instrumentální krize legitimacy státních aparátů a politické sféry.

Obdobně jako ČSSD i ANO stavělo ve svém programu rovnítko mezi socioekonomickou situací a problematikou bezpečnosti a kladlo důraz na zajištění bezpečnosti ze strany státních aparátů. Tato strana deklarovala, že „Česká republika se kvůli zhoršující se ekonomické a sociální situaci velké části obyvatel stává výbušným prostředím, co se týče vnitřní bezpečnosti. Je tedy nutné přijmout celý

komplex opatření, aby se situace nejen v této oblasti zklidnila. Zajištění vnitřní bezpečnosti představuje jednu ze základních funkcí každého demokratického státu. Resort vnitra by přitom neměl řešit jen důsledky, ale účinnými nástroji by měl napomoci i preventivním opatřením, kterými se bezpečnostním rizikům dá předcházet“ (ANO 2013). Z předložené argumentace je patrný i důraz na preventivní působení státních aparátů v oblasti zajišťování bezpečnosti členů společnosti, které má být dosaženo především pomocí většího počtu „policistů v ulicích, kteří zajistí větší bezpečnost pro občany, navýšení počtu v ulicích dosáhneme zejména důslednou restrukturalizací policejního sboru, v níž se zaměříme na snížení administrativní zátěže“ (ANO 2013). V rámci argumentace týkající se represivních složek státního aparátu toho hnutí dále zaujalo podobnou argumentační strategii jako ČSSD i v tom, že usilovalo o „nezávislou kontrolu tajných služeb a sdílení jejich informací o trestní činnosti s policií, část tajných služeb dnes není pod žádnou nezávislou kontrolou, což vede k jejich zneužívání (viz případ Nagyová)“ (ANO 2013).

V rámci volebního programu konstruovalo toho hnutí referenční body v několika dílčích liniích. Nejsilnější důraz byl kladen na problematiku finanční kriminality a korupce. Jedním z hlavních nástrojů k účinnému boji proti těmto fenoménům mělo být znovuzřízení finanční policie, jež „se v minulosti velice osvědčila, jde o složku policie, kterou budou řídit specialisté na potírání daňové a finanční kriminality“ (ANO 2013). Ve vztahu k této problematice ANO dále deklarovalo, že usiluje o „razantnější boj proti organizovanému zločinu, zasadíme se o to, aby měl obviněný povinnost prokázat původ nabytého majetku ve všech případech podezření na závažnou hospodářskou a finanční kriminalitu a organizovaný zločin“ (ANO 2013). Co se týče problematiky korupce, tak toto uskupení se ve svém volebním programu vyjadřovalo tak, že „[m]aximální transparentností snížíme korupci, zavedeme elektronické aukce ve státní správě a samosprávě, pro veřejnou správu zavedeme centrální nákup a všechny zakázky, které se týkají veřejných peněz, zveřejníme na internetu. Budeme požadovat vysoký morální kredit lidí, kteří rozhodují o veřejných penězích, zavedeme institut testů integrity pro osoby působící v orgánech veřejné správy, zkouška spolehlivosti bude mimo jiné spočívat v navození situace, kterou je zkoušená osoba povinna řešit“ (ANO 2013).

Dalším referenčním bodem, který toho hnutí ve svém volebním programu diskurzivně produkovalo, byla problematika extrakce ekonomického kapitálu ze socioekonomických skupin společnosti (viz Růžička a Lupták 2013). K tomu se vyjadřovalo tak, že skoncuje „s byznysem, který vytváří sociálně vyloučené lokality a zhoršuje bezpečnostní situaci v regionech, někteří takzvaní „podnikatelé“ si z dávký na bydlení dělají vlastní byznys“ (ANO 2013). V takových oblastech pak dochází k tomu, že se „zvyšuje kriminalita, znehodnocují se investice do nemovitostí a to vše vyvolává odpor velké části veřejnosti a napětí ve společnosti, které musí nákladnými zásahy řešit policie. Situace navíc využívají neonacisté i další extremistické skupiny“ (ANO 2013). S tím je velmi úzce spjata i problematika zneužívání exekucí, která se týká primárně socioekonomicky nejslabších skupin populace. O této problematice referovalo hnutí ANO tak, že posílí „dozor soudu nad činností exekutorů, zavedeme důsledný postih exekutorů za jejich excesy a nezákonné postupy a budeme regulovat jejich odměňování s cílem odstranit nepřiměřenost jejich odměn; odměna musí odpovídat skutečnému výkonu exekutora a jeho zaměstnanců“ (ANO 2013).

Od problematiky exploatace socioekonomicky slabých společenských skupin je možné logicky přejít k problematice sociální pomoci, tak jak ji představovalo ve svém volebním programu hnutí ANO. Obdobně jako u ČSSD tak i zde byl kladen důraz na problematiku nezaměstnanosti. V souvislosti s tím se ANO vyjadřovalo v tom smyslu, že „[n]ezaměstnaných je nejvíc v historii naší země. Tisíce lidí žijí v obavě o práci, o zajištění sebe a své rodiny. To vše přispívá k obrovskému napětí ve společnosti. Zaměstnanci se nesmějí bát o svoji práci, podnikatelé se nesmějí bát o své investice“. Postavení zaměstnanců bylo také zdůrazňováno tím, že „[z]aměstnanci [...] musí věřit v zachování důstojných podmínek pro svůj život, věřit, že jejich zaměstnavatelé je neokrádají, že si na jejich úkor nezaslouženě nemastí kapsu“ (ANO 2013). Motivace pro řešení problematiky lze identifikovat ve dvou liniích. První z nich je sociální, kdy hnutí ANO sémanticky usiluje o nastavení „solidární společnosti bez zneužívání sociálního systému“. Druhá motivace je ekonomická, kdy „stát aby ušetřil, tak bude více motivován [...] pomoci k práci nezaměstnaným“ (ANO 2013).

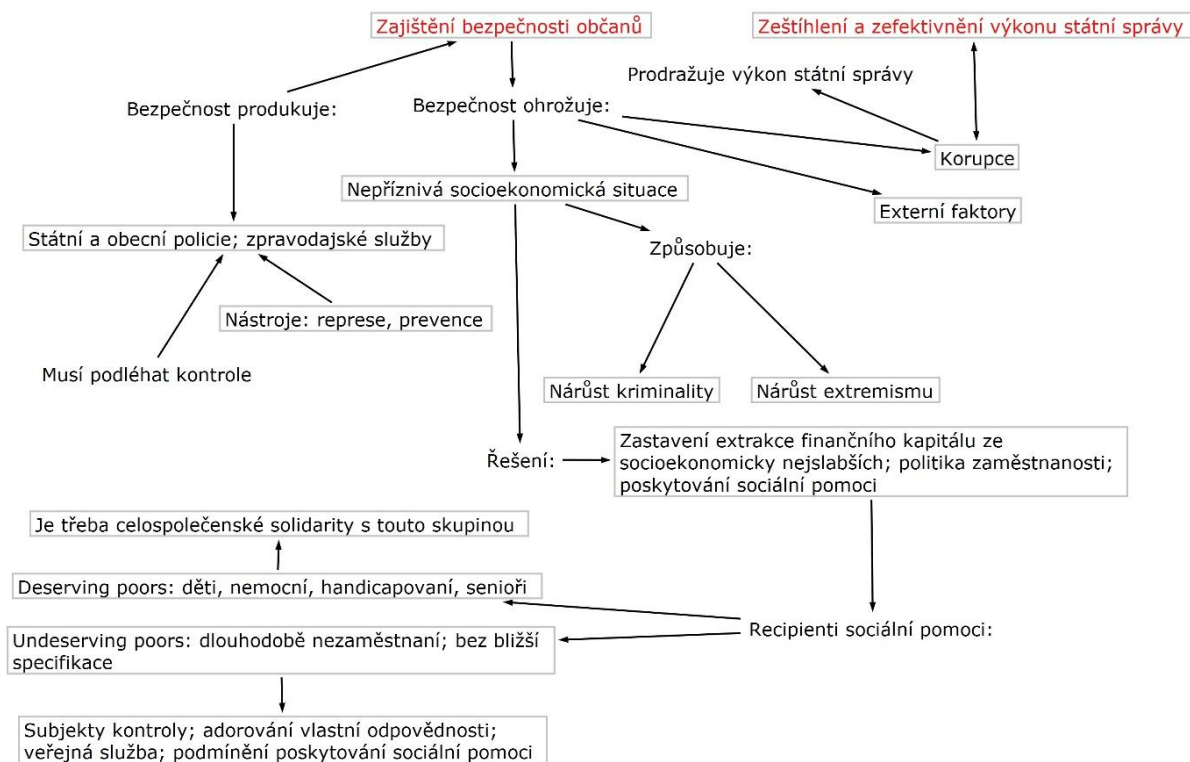
Toho, aby společnost byla na jedné straně solidární, a na druhé straně nedocházelo ke zneužívání systémů sociální pomoci, chtělo hnutí ANO docílit tím, že říká „ANO sociálnímu systému podporujícímu rodiny s dětmi a jedince, kteří se kvůli špatnému zdravotnímu stavu nebo jinému omezení nemohou o sebe postarat sami. ANO důstojnému stáří, kvalitnímu a aktivnímu životu seniorů. ANO pomoci osobám se zdravotním postižením, jejich integraci a uplatnění na trhu práce. ANO motivaci a účelné pomoci vyloučeným komunitám, sociálně slabým a minoritám“ (ANO 2013). Omezení zneužívání sociální pomoci má být docíleno „[ú]činným nastavením kontrolních mechanismů“ (ANO 2013). Samotné poskytování sociální pomoci rámovalo ANO tak, že zajistí „sociální pomoc potřebným při zachování zásady efektivnosti a hospodárnosti, nastavíme pravidla pro efektivní kontrolu využívání sociálních dávek. Poskytování dávek podmíníme plněním podmínek, např. výkonem veřejně prospěšných prací dle zaměření uchazeče, dodržováním povinné školní docházky dětí apod.“ a „dávkou pro dlouhodobě nezaměstnané podmíníme jejich aktivní snahou o zapojení do pracovního procesu“ (ANO 2013). Takovéto rámování sociální pomoci je v souladu s neoliberální ideologií, jelikož klade důraz na kontrolu poskytování a využívání sociální pomoci a vychází z prosazování individuální zodpovědnosti ve smyslu specifické formy motivačního diskurzu (viz Wacquant 2009b: 5).

Třetím aktérem formujícím vládní koalici je KDU-ČSL, jejíž program bude analyzován ze stejných východisek jako programy ostatních politických subjektů. V souladu s neoliberální rétorikou se i tato strana chtěla zaměřit na „snížení provozních výdajů na výkon veřejné správy a budeme usilovat o omezení nepotřebné agendy státu. Stát musí šetřit na provozu, nikoliv na investicích“ (KDU-ČSL 2013: 4). S chodem státní správy souvisí i to, že „[p]okud něco v České republice opravdu nefunguje, pak je to státní správa. Neefektivní a zkorumpovaný stát je hlavní brzdou prosperity.“ „Budeme bez kompromisů potírat korupci. Polovičatá řešení nepřinesou očekávaný výsledek. Budeme [...] pro zřízení specializované protikorupční složky státního zastupitelství“ (KDU-ČSL 2013: 2).

K problematice bezpečnosti se tato politická strana vyjadřovala v několika dílčích liniích. První linie se týkala problematiky kriminality mládeže, k níž se KDU-ČSL vyjadřovala tak, že klade klíčový důraz „na sociální prevenci. Funkční rodina a její podpora jsou cestou ke snižování kriminality mládeže“. S tím souvisí i další prohlášení KDU-ČSL, že bude „důsledně aplikovat zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, který klade mimo jiné důraz na prevenci. Využijeme rezervy, které v praxi existují zejména v oblasti komunikace a spolupráce mezi příslušnými institucemi“ (KDU-ČSL 2013: 12). Druhou linií bylo diskurzivní propojování mezi socioekonomickým statutem jedinců a problematikou kriminality.

Tato strana dále deklarovala, že bude „navrhovat a prosazovat: Komplexní výkon sociální politiky – podporu terénní práce v sociálně vyloučených lokalitách. Potírání a komplikování podnikání na hraně a za hranou zákona – lichva, půjčky na vysoký úrok, zastavárny, herny. S tím souvisí i fenomén ubytoven za nadsazené nájemné – chceme ho řešit dlouhodobě projektovaným sociálním bydlením“ (KDU-ČSL 2013: 12). Třetí dílčí linií bylo vymezování se proti hrozbě ze strany politického extremismu a terorismu. KDU-ČSL se v tomto smyslu vyjadřovala tak, že „ČR se musí aktivně zapojovat do spolupráce demokratických států v boji s terorismem a podporovat protiteroristická opatření a nástroje vytvářené na úrovni EU a NATO“ (KDU-ČSL 2013: 12).

K problematice sociální politiky se tato strana stavěla v obdobném duchu jako předcházející subjekty. Deklarovala, že je třeba „přestat trestat ty, kdo pracují, i jejich zaměstnavatele vysokými odvody. Práce se musí vyplácet, kdo pracuje, musí na tom být lépe, než kdyby žil ze sociálních dávek.“ S tím souvisí i tvrzení, že KDU-ČSL bude „důsledně prosazovat adresné vyplácení sociálních dávek a zamezení jejich zneužívání“ (KDU-ČSL 2013: 2, 4). Práci jako určitou formu motivačního diskurzu zdůrazňovala tato strana tím, že slíbila prosazení toho, „aby u dlouhodobě nezaměstnaných byla podmínkou pro výplatu sociálních dávek ochota přijmout nabízenou práci. Osobám, které práci odmítnou, bude příznána pouze podpora na úrovni existenčního minima“ (KDU-ČSL 2013: 5). Problematice nezaměstnanosti a nezaměstnatelnosti odpovídala i snaha o obnovení „aktivní politik[y] zaměstnanosti. Dnešní Úřady práce se proměnily pouze na výplatní místa a neplní roli aktivního poradce pro nezaměstnané“ (KDU-ČSL 2013: 5). Stejně jako ostatní politické strany se KDU-ČSL diskurzivně vymezovala vůči sociální

Obrázek 1: Syntéza styčných bodů diskurzivní produkce penalty u relevantních politických aktérů

popravě socioekonomicky nejslabších vrstev společnosti prostřednictvím exekucí. „Za alarmující považujeme situaci v oblasti nuceného výkonu rozhodnutí soudu. Represivním opatřením, jako je povinný prodej nemovitého majetku, je třeba předcházet osvětou v oblasti finanční gramotnosti a rozšířením sítě poradenských center. Skrze tyto nástroje bude možné předcházet části sociální likvidace těch nejchudších“ (KDU-ČSL 2013: 8). „Zastavíme podivné praktiky v exekucích. Už se nejedná o pouhé vymáhání dluhů, ale o důmyslný systém. Zaměříme se především na zamezení excesů v oblasti nákladů řízení a odměn advokátů a exekutorů.“ (KDU-ČSL 2013: 5).

Z výše uvedeného je patrné, že v rámci diskurzivní ze strany analyzovaných politických aktérů lze identifikovat množství styčných bodů. Jejich syntézu zachycuje níže přiložené schéma.

Výše interpretovaný „volební diskurz“ voleb 2013 lze doplnit pohledem na Programové prohlášení Vlády České republiky (Vláda ČR 2014), které vzešlo z deliberace mezi ČSSD, ANO a KDU-ČSL. Programové prohlášení Vlády České republiky představuje průsečík programových deklarací těchto aktérů a je možné ho vnímat jako přechodník mezi diskurzivní produkcí a diskurzivní praxí.

Vláda deklarovala, že bude usilovat o „[i]nventuru a rekonstrukci státu. Racionalizaci hospodaření státu [a] [o]dstranění všech forem plýtvání veřejnými prostředky“ (Vláda ČR 2014: 3, 4). V souladu s tím, co deklarovali jednotliví aktéři, je i to, že vláda bude usilovat o „[n]esmlovný boj proti všem formám korupce, závažné hospodářské kriminalitě, lichvě, zneužívání exekucí a neférovým insolvenčním“ (Vláda ČR 2014: 4). S tím souvisí to, že „[v]láda posílí dozor nad činností exekutorů s cílem zabránit zneužívání exekucí a vymáhání dluhů a zajistí, aby exekutor jako zástupce státu své právo vykonával způsobem garantujícím jak práva věřitele, tak dlužníka. Náklady exekuce a odměna exekutora musí odpovídat jeho skutečnému výkonu“. (Vláda ČR 2014: 13). V souladu s tím, co bylo uvedeno výše je i sémantický důraz na „[p]osílení parlamentní kontroly zpravodajských služeb. Vláda předloží návrh zákona, který stanoví rozsah a způsob kontroly zpravodajských služeb Parlamentem ČR. Zákon bude

vycházet ze zásady, že parlamentní kontrole musí podléhat všechny zpravodajské služby České republiky“ (Vláda ČR 2014: 4). Ve svém prohlášení Vláda ČR také deklarovala, že „bude usilovat o vysoký standard ochrany lidských práv. Svobodu a rovnost každého člověka v důstojnosti i právech považuje vláda nejen za formální princip, ale i za závazek vytvářet podmínky pro důstojný a plnohodnotný život všech lidí v České republice“ (Vláda ČR 2014: 13).

Ve vztahu k problematice sociálních policí vláda deklarovala, že „[r]ozvine aktivní politiku zaměstnanosti se zaměřením na zvláště ohrožené skupiny [...]. Zároveň zajistí efektivní kontroly v oblasti nelegální práce a v oblasti pracovněprávních vztahů (pracovních a mzdových podmínek)“ a „[o]bčan ohrožený na trhu práce bude definován způsobem, který v maximální možné míře omezí možnosti zneužití tohoto opatření“ (Vláda ČR 2014: 6, 7). Za jednu z priorit byla diskurzivně definována problematika boje „proti sociálnímu vyloučení. [Vláda bude] prosazovat provázané řešení sociálního bydlení a předcházení bezdomovectví, sociální pomoci a terénní práce, poskytování dávek státní sociální podpory a hmotné nouze, inkluzivního vzdělávání, politiky zaměstnanosti, boje proti zadlužování, bezplatné právní pomoci a poradenství, zabránění zneužívání sociálního systému, např. v podobě obchodu s chudobou v předražených ubytovnách“ a skončuje „s byznysem, který vytváří sociálně vyloučené lokality a zhoršuje bezpečnostní situaci v regionech“ (Vláda ČR 2014: 13, 48). Sociální napětí a adorování problematiky zneužívání sociální pomoci vede ze strany společnosti ke snižování celospolečenské solidarity a tolerance a je spojováno s nárůstem kriminality (srov. Rabušic a Sirovátka 1999). Ve vztahu k tomu vláda deklarovala, že „bude usilovat o vytvoření tolerantní společnosti. Bude důsledně vystupovat proti všem formám násilí a projevům rasové nesnášenlivosti“ (Vláda ČR 2014: 14).

O vztahu mezi socioekonomickou situací a problematikou společenské solidarity dále vláda deklarovala, že „musí komplexně řešit napětí v sociálně citlivých lokalitách. Bude klást důraz na preventivní programy, úzkou komunikaci s místními samosprávami a na vybalancování prvků prevence a represe tak, aby se efektivně eliminovaly příčiny vzniku sociálních střetů“ (Vláda ČR 2014: 15). Vyvažování represe-prevence také rezonovalo v problematice kriminality. Zde vláda deklarovala, že „považuje za výhodnější zaměření na prevenci [...]. Při celkovém trendu poklesu kriminality, avšak v podmínkách nerovnoměrné úrovně bezpečnosti v různých regionech ČR, považujeme za významné koncentrovat preventivní aktivity v komplexních programech zejména do těchto regionů“ (Vláda ČR 2014: 49).

O problematice bezpečnosti bylo v programovém prohlášení vlády referováno v souladu s tím, co deklarovali její jednotliví aktéři. Vláda prohlásila, že „bude stabilizovat personální a ekonomickou situaci v bezpečnostních sborech“ a že bude „klást důraz na následující bezpečnostní oblasti: boj proti terorismu, extremismu, organizovanému zločinu, korupci a rasové nesnášenlivosti“ (Vláda ČR 2014: 14, 15). Ve vztahu k deklaratornímu boji proti extremismu Vláda ČR (2014: 49) zdůrazňovala, že uplatní „koncept tzv. bojovné [...] demokracie [...], který pouze pasivně nepřihlíží demontáži demokracie a tomu, jak extremisté usilují o omezení svobody druhých, avšak omezování vlastní svobody halasně označují jako „nedemokratické“.“

Koaliční partneři dále hovořili o tom, že „považují ochranu života, zdraví občanů a jejich majetku za klíčovou prioritu své politiky. Důraz budeme klást na další zvyšování připravenosti a akceschopnosti všech bezpečnostních složek státu“ (Vláda ČR 2014: 48). S tím souvisí, že vláda nastartuje „nábor policistů s cílem získat kvalitní lidi a překonat generační a odbornou diskontinuitu v policejních sborech. Provedeme analýzu, která by se zabývala tzv. „policejní hustotou“, zejména obsazením či typizací základních organizačních článků služby pořádkové policie. Smyslem policejní práce a náboru nových policistů není tlumení důsledků neřešených sociálních či etnických konfliktů v exponovaných regionech, ale boj s kriminalitou a její prevence.“ Vedle státní policie je dalším důležitým aktérem při zajišťování bezpečnosti občanů policie městská, k jejíž činnosti se vláda vyjadřovala v tom smyslu, že provede „komplexní novelu zákona o obecní a městské policii. Obecní a městská policie by fakticky neměla nahrazovat funkci Policie ČR a měla by se více zaměřovat na bezpečnostní specifika měst a obcí“ (Vláda ČR 2014: 48). To, že státní aparáty nedovolí oslabení jejich monopolního práva na legitimní užití násilí (srov. Weber 1998: 247), sémanticky potvrdila vláda tím, že nepřipustí „aby zajištění bezpečnosti v naší zemi bylo postupně privatizováno. Soukromé bezpečnostní služby nemohou a nesmí nahrazovat činnost policie a policistů“ (Vláda ČR 2014: 48).

Závěr

Cílem studie bylo předložit možnou interpretaci toho, jakým způsobem produkovaly strany, které po sněmovních volbách v roce 2013 zformovaly vládní koalici, specifický „volební diskurz“. K naplnění tohoto cíle jsem zvolil CAQD analýzu volebních programů stran ČSSD, ANO a KDU-ČSL rámovanou do přístupu kritické analýzy diskurzu (viz Fairclough 1995 a 2004). Interpretace stavebních kamenů „volebního diskurzu“ byla vedena v linii toho, jaká témata byla těmito politickými stranami na úrovni diskurzivní produkce vyzdvihována jako relevantní, a jaké společenské fenomény byly naopak rámovány jako určité referenční body, vůči kterým se politické strany ve svých programech vymezovaly. Toto symbolické vymezování můžeme vnímat jako jednu ze základních politických strategií, jelikož představuje rozlišení umožňující vyvozovat a legitimizovat motivy pro jednání politických aktérů (viz Schmitt 2007: 26). Dominantní témata interpretovaná výše nebyla samozřejmě jedinými „položkami“ volebních programů, ale tato témata tvořila specifické kategorie, vůči nimž se sledovaní aktéři negativně vymezovali. Dalším tematickým pojítkem sledovaných oblastí volebních programů je to, že tato témata (se s trochou nadsázky řečeno) vinula jako červená nit analyzovanými volebními programy a de facto spojovala volební programy sledovaných politických stran.

Shrnu-li argumentaci vedenou v datové baterii, tak je možné konstatovat, že největší důraz byl kladen na to, že politické strany (a v přeneseném významu státní aparáty) cílí primárně na zajišťování bezpečnosti členů společnosti. Ta je tak jednou z klíčových hodnot (srov. Altheide 2002: 173) adorovaných politickými aktéry. Jako potenciální ohrožení bezpečnosti byly nejčastěji uváděny fenomény korupce¹, kriminality a politického extremismu. Problematiky kriminality a extremismu byly diskurzivně rámovány jako možný výsledek nepříznivé socioekonomické situace, kterou lze vyřešit pomocí aktivní politiky zaměstnanosti, zastavení extrakce finančního kapitálu ze socioekonomicky slabých společenských skupin a poskytováním sociální pomoci. Problematika sociální pomoci byla ze strany politických aktérů často nahlížena v intencích neoliberálního paternalismu, jenž rozděljuje subjekty sociálních *policies* do dvou skupin – *deserving poor* a *undeserving poor* (viz Soss, Fording a Schram 2011), a podle toho k nim také přistupuje. Na skupinu *undeserving poor* cílil „volební diskurz“ optikou potřeby zintenzivňování dohledu a transformací sociální politiky více punitivním směrem (Beckett a Western 2001: 44). Jako klíčová složka státních aparátů je uváděna jejich represivní část (srov. Althusser 2006) zhmotněná ve státní a obecní policii a zpravodajských službách. V kontextu tohoto referovaly politické strany o potřebě odlehčit těmto skupinám jejich administrativní zátěž, aby se mohly naplno věnovat represivně-preventivnímu působení v procesu produkce bezpečnosti.

Kromě problematiky bezpečnosti bylo také adorováno téma zeštíhlení a zefektivnění výkonu státní správy. Tuto složku „volebního diskurzu“ je také možné vztáhnout k neoliberální mytologii neefektivní státní správy a kontradiktorní efektivní sféry privátní. Tato argumentace byla nejzřetelnější u ANO, které de facto projektovalo svůj „volební diskurz“ v linii toho, že stát by měl být řízen jako firma. Ve vztahu k neefektivitě státní správy byla velmi často stavěna kauzální vazba k problematice korupce, která má dvojitý dopad. Jednak prodražuje výkon státní správy, a jednak představuje určitý demotivační faktor pro společnost, která v jejím důsledku ztrácí důvěru v politiku.

Pokud se pokusím zasadit studii do širšího českého kontextu, tak je možné konstatovat, že představuje návazání na argumentaci, již předkládal Lukáš Linek (2015), který se zabýval interpretací toho, jaké faktory mohou vést k tomu, že ve sněmovních volbách 2013 byla poměrně nízká volební účast a jaké faktory mohly mít vliv na (ne)mobilizaci voličů v těchto volbách. Na jeho argumentaci lze tak navázat z normativního hlediska a konstatovat, že vliv na volební účast měla i finální podoba „volebního diskurzu“, která mobilizovala pouze jím uváděných 59,5 % voličů (Linek 2015: 77).² V kontextu dalšího možného výzkumu v této oblasti je možné navázat ve dvou liniích. První linie se týká analýzy „volebního diskurzu“, který bude nastolen v nadcházejících krajských volbách v roce 2016, a sledování toho, jak se bude diskurz na úrovni krajů odlišovat od celorepublikového diskurzu nastoleného před sněmovními volbami 2013. Druhou linii je možno vztáhnout k analýze budoucích sněmovních

¹K této problematice v českém kontextu podrobněji srov. Naxera 2015.

²Dále lze také text vnímat v návaznosti na analýzy dílčích aspektů předchozích voleb různých úrovní proběhnuvších v České republice (srov. např. Maškarinec 2015, Tachecí a Novotný 2013).

voleb. V rámci této návaznosti bude zajímavé sledovat to, jakým způsobem se bude „volební diskurz“ politických stran proměňovat ve vztahu k aktuálním tématům a případnému sklouzávání některých politických aktérů k sémantickému adorování populistických témat a jejich populistických řešení, což je faktor, který v kontextu současné politické situace v českém kontextu bohužel nabývá na relevanci.

Seznam použité literatury

- AGAMBEN, G. 1998. *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- ALTHEIDE, D. 2002. *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine de Gruyter.
- ALTHUSSER, L. 2006. Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation). In GUPTA, A., SHARMA, A. (eds). *Anthropology of the State. A Reader*, Malden, Blackwell Publishing, s. 86–111.
- ANO. 2013. *Program pro volby do Poslanecké sněmovny*.
- ANO. 2016. *Naše výsledky*. [on-line]. [vid. 2016-04-19]. Dostupné na <http://www.anobudelip.cz/makame>.
- AVANT, D. 2005. *The Market for Force. The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BECKETT, K., WESTERN, B. 2001. Governing Social Marginality: Welfare, Incarceration, and the Transformation of State Policy. *Punishment & Society*. 3 (1), s. 43–59.
- BARROW, C. 1993. *Critical Theories of the State. Marxist, Neo-Marxist, Post-Marxist*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- BEETHAM, D. 1991. *The Legitimation of Power*. Houndmills: Palgrave.
- CLARK, G. L., DEAR, M. 1984. *State Apparatus. Structures and Language of Legitimacy*. Boston: Allen & Unwin.
- COHEN, S., TAYLOR, L. 2002. *Escape Attempts. The Theory and Practice of Resistance to Everyday Life*. London: Routledge.
- COOPER, R. 2000. *Postmodern State and the World Order*. London: Demos.
- ČSSD 2013a. *Prosadíme dobře fungující stát. Volební program ČSSD. Volby do Poslanecké sněmovny PČR* 25.–26. 10. 2013.
- ČSSD 2013b. *Politika bezpečnosti. Programové teze pro veřejnou debatu*.
- ČSSD 2013c. *Politika zaměstnanosti. Bílá kniha ČSSD*.
- ČSSD 2013d. *Účinně čelit korupci*.
- DRULÁK, P. 2012. *Politika nezájmu. Česko a Západ v krizi*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- FAIRCLOUGH, N. 1995. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, N. 2004. *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- FOUCAULT, M. 2005. *Je třeba bránit společnost*. Praha: Filosofia.
- HABERMAS, J. 2000. *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu*. Praha: Filosofia.
- KARABEC, Z. 2001. K problematice trestání a trestů. *Sociologický časopis*. 37 (1), s. 73–87.
- KDU-ČSL. 2013. *Dáme zemi do pořádku. Volební program KDU-ČSL 2013–2017*.
- KELLER, J. 2011. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- LINEK, L. 2015. Účast ve sněmovních volbách v roce 2013: zdroje, mobilizace a motivace. *Evropská volební studia*. 10 (2), s. 76–90.
- LUPTÁK, Ľ. a kol. 2013. *Neoliberalismus a marginalita. Studie z českého reálnokapitalismu*. Brno: Doplněk.
- MAŠKARINEC, P. 2015. Nekonečný příběh. Pokračující stabilita voličské podpory Komunistické strany Čech a Moravy v parlamentních volbách 2006–2013. *Politické vědy*. 18 (3), s. 63–89.

- NAXERA, V. 2015. Corruption Perception in the Czech Republic. *Politics in Central Europe*. 11 (1), s. 51–73.
- RUGGIERO, V. 2006. *Understanding Political Violence: A Criminological Analysis*. New York: Open University Press.
- RŮŽIČKA, M., LUPTÁK, L. 2013. Těžební limity prolomeny: Extrakce ekonomického a politického kapitálu z romského ghetta. In LUPTÁK, L. a kol. *Neoliberalismus a marginalita. Studie z českého reálkapitalismu*. Brno: Doplněk. s. 192–207.
- SCHMITT, C. 2007. *Pojem politična, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury*.
- SOSS, J., FORDING, R., SCHRAM, S. 2011. *Disciplining the Poor. Neoliberal Paternalism and the Persistent Power of Race*. Chicago: The University of Chicago Press.
- TACHECÍ, P., NOVOTNÝ, L. 2013. Volební kampaně v krajských volbách 2012 v Ústeckém kraji. In MAŠKARINEC, P. (ed.). *Krajské volby v Ústeckém kraji 2012*. Ústí nad Labem: FF UJEP, s. 25–41.
- VLÁDA ČR. 2014. *Programové prohlášení vlády České republiky*.
- WACQUANT, L. 2001. The Penalisation of Poverty and the Rise of Neo-Liberalism. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 9 (4), s. 401–412.
- WACQUANT, L. 2009a. *Prisons of Poverty*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- WACQUANT, L. 2009b. *Punishing the Poor. The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press.
- WEBER, M. 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH.

Vládní strany v prezidentských volbách v zemích středovýchodní Evropy

Jakub Šedo * (sedo@fss.muni.cz)

Abstract

The following paper deals with the performance of the governing parties in the direct presidential elections in four East-Central European countries. It tries to identify circumstances under which government parties are successful according to the Dinkel's method of comparison of the expected and real result of these parties. Using Qualitative Comparative Analysis (QCA) for all government parties and for each government party individually importance of the position of elections in the electoral cycle, incumbency, ability to nominate joint candidate, position of respective party in the government and personality of the candidates are evaluated.

Keywords

QCA Analysis, Government, Presidential Elections, East-Central Europe

Note

Text byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu Katedry politologie FSS MU „Aktuální problémy politologického výzkumu II. (kód MUNI/A/1110/2015).

*Jakub Šedo je odborným asistentem na katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a výzkumným pracovníkem Mezinárodního politologického ústavu FSS MU, Joštova 10, 602 00, Brno, Česká republika.

Úvod

Existuje rozsáhlá literatura, která se věnuje otázce pozice vládních stran v jiných volbách, než jsou volby národního parlamentu, resp. jejich dolní komory (dále v textu uváděny jako parlamentní volby, resp. volby prvního řádu). Zmínit lze především četné analýzy voleb do Evropského parlamentu (např. Koepke a Ringe 2006; Marsh 1998; Norris 1997; Reif 1984, Reif a Schmitt 1980), ale zkoumány jsou i další volby, zejména samospráv na subnárodní úrovni (Miller 1988). Obvykle je těmto volbám přiznáván charakter tzv. druhořadých voleb, což se má promítat i na jejich výsledcích. Jedním z očekávaných efektů je „trestání“ vládních stran.¹ Na základě existujících výzkumů lze rovněž identifikovat situace, v nichž lze očekávat, že k „trestání“ nedojde, resp. kdy budou voliči více a kdy méně „shovívaví“ k vládním stranám (Koepke a Ringe 2006: 331).

Naopak pokud bychom se zaměřili na produkci věnovanou přímé volbě prezidenta v Evropě, otázka pozice vládních stran v těchto volbách je řešena minimálně. Charakter přímé volby prezidenta, tj. zda by se mělo jednat o prvořadé, druhořadé, nebo jinak kategorizované volby, není v evropském prostředí jednoznačný. Lze najít výzkumy řešící volební účast (teorie druhořadých voleb předpokládá, že účast v druhořadých volbách je menší než ve volbách prvořadých), které nemají nejednoznačné výsledky. Prezidentské volby (v závislosti na dalších faktorech – např. pozici prezidenta, používaném volebním systému) dle volební účasti vycházejí buď jako prvořadé, resp. je není možné zařadit (Elgie a Fauvelle-Aymar 2012).² Tím spíše lze považovat pozici vládních stran v prezidentských volbách za důležité téma, které může rozšířit poznání pozice přímých prezidentských voleb v systému volebních soutěží.

Cílem tohoto textu je zaměřit se na přímé prezidentské volby ve čtyřech zemích středovýchodní Evropy (v České republice, Polsku, Slovinsku a na Slovensku) a zjistit, jak se v nich daří vládním stranám. Cílem textu je nalézt odpovědi:

- Setkáváme se ve čtveřici zemí středovýchodní Evropy s „trestáním“ vládních stran v přímých prezidentských volbách?
- Co pomáhá vládním stranám a co je naopak pro ně v prezidentských volbách nepříznivé?
- Liší výsledky vládních stran mezi sebou, a pokud ano, tak jak?
- Jaká strategie a za jakých okolností při nominaci kandidátů přispívá k tomu, aby vládní strana či strany nebyly „trestány“ a jaká jim v tomto směru škodí?

Podrobnější otázky týkající se okolností a strategií³ přispívajících či škodících vládním stranám se pokusíme řešit pomocí kvalitativní komparativní analýzy (qualitative comparative analysis – QCA), která by nám měla napomoci identifikovat konstelace výhodné a nevýhodné pro vládu, resp. vládní strany.

Vládní strany mimo parlamentní volby

Ponecháme-li prozatím stranou přímou volbu prezidenta, volbám na jiné úrovni než volbám parlamentním je obvykle přiznáváno označení „druhořadé volby“. Toto označení je možné použít pro volby na subnárodní (komunální, regionální), nadnárodní (volby do Evropského parlamentu) a v řadě případů i na národní úrovni (slabší horní komory parlamentů). Chování voličů v druhořadých volbách není pro

¹Tím je (zjednodušeně) rozuměno, že vládní strany mají v těchto volbách menší podporu, než jaká by se dala očekávat na základě jejich výsledků v parlamentních volbách (Koepke a Ringe 2006: 324–326, Reif a Schmitt 1980, Marsh 1998).

²Z českých textů viz např. Šedová 2012 a Nový 2014: 171–172.

³Okolností je v textu rozuměn faktor, který může mít vliv na výsledek voleb, ale strana jej nemůže ovlivnit (např. pozice voleb v cyklu), strategií to, co ovlivnit může (osoba kandidáta). Některé faktory jsou na pomezí obou (např. přítomnost obhajujícího prezidenta – lze považovat za strategii vybrat si právě tohoto kandidáta jako vládního, ale je spíše okolností, pokud takový kandidát není ve volbách přítomen).

všechny případy a úrovně stejné. Ani teorie nepovažuje všechny volby za stejně „druhořadé“. Setkat se lze jak s označením volby jeden a třičtvrtého řádu, tak volby třetího řádu (Reif 1997: 121, Strmiska a kol. 2009: 38–39, Hrabíková 2010: 16). Elgie a Fauvelle-Aymar doporučují o druhořadosti voleb uvažovat spíše jako o určitém kontinuu, kdy se projev druhořadosti (v případě jejich výzkumu menší ochota voličů jít k volbám) projevuje u různých voleb v různé míře (Elgie a Fauvelle-Aymar 2012: 1616–1617). Každopádně pro druhořadé volby je typické, že je v nich (přínejmenším z pohledu voličů) „méně v sázce“. S tím se pojí několik předpokladů, jak se bude volební chování v prvořadých a druhořadých volbách lišit. Pokud je „méně v sázce“, měly by být patrné následující tendence ve srovnání s volbami, jež jsou považovány za nejdůležitější (viz např. Schmitt 2005; Strmiska a kol. 2009: 35–36, 130; Norris 1997: 112):

- menší volební účast;
- vyšší podíl propadlých hlasů;
- pokles podpory vládních stran (tento faktor nemusí platit zejména pokud se druhořadé volby konají krátce po volbách prvořadých);
- vzestup podpory malých stran;
- vyšší podíl neplatných hlasů.

Pro náš výzkum je důležitá třetí zmíněná tendence. Výzkumy sledující podporu vládních stran mimo parlamentní volby (ovšem nikoliv ve volbách prezidentských) nejsou ve svých výsledcích úplně jednoznačné. Do přelomu tisíciletí převážně potvrzovaly, že vládní strany obvykle ztrácejí ve volbách do Evropského parlamentu, pokud se nekonají krátce po parlamentních volbách (viz např. Reif a Schmitt 1980, Marsh 1998). Volby do Evropského parlamentu v roce 2004 (po rozšíření o země středovýchodní Evropy) vedly v některých textech ke konstatování, že k trestání vládních stran dochází pouze ve starých členských státech (a na Maltě a Kypru), ale ne středovýchodní Evropě. Jiné dokonce zpochybnilo trestání vlád obecně (Schmitt 2005: 659–662; Koepke a Ringe 2006). Pozdější výzkumy ale tendenci ke ztrátám vládních stran ve volbách do Evropského parlamentu většinou potvrzují, a to bez ohledu na okruh sledovaných zemí (viz např. Jogheevá a Havlík 2010: 118–122).⁴ Jakkoliv nelze ztrátám vládních stran v druhořadých volbách přisuzovat platnost zákona, lze je považovat za přínejmenším velmi pravděpodobné. Výjimku představuje níže popsaná situace.

Již od prvního formulování teorie druhořadých voleb bylo konstatováno, že efekt „trestání“ vládních stran závisí na pozici voleb ve volebním cyklu prvořadých voleb. V zásadě lze volební cyklus rozdělit do tří fází. V první fázi, která trvá přibližně do 12 měsíců od prvořadých voleb, nejsou vládní strany výrazněji trestány, resp. některé texty předpokládají či dokládají trend posilování vládních stran. Druhá fáze, střed volebního cyklu (*mid-term*) trvá od druhého roku a končí přibližně 12 měsíců před prvořadými volbami.⁵ V ní by měly být výsledky vládních stran nejhorší. Třetí fáze, která tedy začíná asi 12 měsíců před parlamentními volbami, by podle většiny autorů již měla být pro vládní strany příznivější než fáze předcházející, ovšem ne tolik jako první fáze. Délka jednotlivých fází není úplně přesně definována, zejména u první se hovoří o „maximálně“ 12 měsících, tj. odklon od vládních stran může nastat i dříve než po celém roce (Burkhart 2004, Jeffery a Hough 2003, Freire 2003, Koepke a Ringe 2006, Schmitt 2005: 659–662).

Existuje řada vysvětlení, proč k tomuto jevu dochází (viz např. Koepke a Ringe 2006; Strmiska a kol. 2009: 32–33). Pro výzkum voleb na různých úrovních je ale hlavně důležité, že se musí s tímto jevem počítat a neočekávat automaticky, že podpora vládních stran bude vykazovat za všech okolností stejné tendence.

⁴Dlužno dodat, že i pro volby v roce 2004 např. Strmiska a kol. (2009: 135–152) konstatují oslabení vládních stran v zemích V4 (tvořících polovinu tehdy nových členů EU ze středovýchodní Evropy) ve třech případech ze čtyř.

⁵Poměrně často je toto období vymezováno jako fáze mezi 13. a 36. měsícem od konání prvořadých voleb. Je to dáno faktem, že u národních parlamentů v členských státech EU převládá čtyřleté funkční období. Pokud je funkční období pětileté, pak zůstává první a poslední fáze stejně dlouhá a prodlužuje se právě *mid-term* (na 13.–48. měsíc).

Vliv druhořadosti voleb a jejich pozice ve volebním cyklu jsou teorií popsány jasně, otázkou ale je, jaký charakter vlastně mají mít v evropských zemích přímé prezidentské volby. Teorie druhořadých voleb ve vztahu mezi prezidentskými a parlamentními volbami je propracována zejména ve Spojených státech pro tamní prezidentský systém. Zde jednoznačně vycházejí prezidentské volby jako prvořadě, u parlamentních voleb je klíčovou otázkou, zda se konají v souběhu s prezidentskými, nebo v polovině funkčního období úřadujícího prezidenta. Jedná-li se o druhý případ, analýzy prokazují „druhořadost“ voleb. Tyto výsledky ostatně odpovídají i vymezení, že v prvořadých volbách se rozhoduje o národní exekutivě (Hrabicová 2010: 7, Škodová 2011: 11–13).

Pohled na přímé prezidentské volby v Evropě není v literatuře příliš jasný. Reif a Schmitt (1980 cit dle Norris 1997: 111) vymezují v parlamentním systému jako druhořadě volby na regionální či lokální úrovni a v prezidentském systému i volby parlamentní. V definici ale není zmíněno, jakým způsobem má být nahlíženo na prezidentské volby v jiném než prezidentském systému. Reif (1997: 116–120) řeší prezidentské volby a jejich roli jen velmi okrajově. Nepřímo se na ně může vztahovat zmínka, že druhořadými volbami jsou všechny kromě těch, v nichž se volí nejdůležitější volená instituce systému (Reif 1997: 117). Bude-li tedy nejdůležitější volenou institucí politického systému parlament či z něj vycházející vláda, přímá volba prezidenta by logicky musela spadat do kategorie druhořadých voleb. Na druhou stranu Reif u francouzského Národního shromáždění zmiňuje, že jeho volby od roku 1958 do roku 1993 byly čtyřikrát druhořadými a pětkrát prvořadými (jedny volby, konkrétně v roce 1968, nejsou zmíněny ani mezi prvořadými, ani mezi druhořadými).⁶ V případě Francie jsou jako prvořadě uvedeny prezidentské volby (ačkoliv systém není klasifikován jako prezidentský), zároveň ale „druhé nejdůležitější“ volby, volby do dolní komory parlamentu, mohou být chápány jako prvořadě i jako druhořadě. Pro další země, které mají zavedenu přímou volbu prezidenta, by proto mohlo platit podobné – charakter prvořadých voleb nemusí být a priori svázán jen s volbami jedné instituce (prezidenta, nebo parlamentu), ale může být přiznán jak té, která je důležitější, tak oběma. Případně lze uvažovat v souladu s Elgiem a Fauvelle-Aymar (2012) o jakémsi kontinuu, v němž jedny z těchto voleb budou zcela prvořadými, zatímco druhé se prvořadosti budou více či méně blížit.

Kvalitativní komparativní analýza (QCA)

Kvalitativní komparativní analýza (*Qualitative Comparative Analysis* – QCA) představuje analytickou metodu, jejímž cílem „je zhodnocení konfigurací (kombinací) kauzálních podmínek, které vysvětlují (ne)přítomnost zkoumaného důsledku“ (Kouba 2011). Vychází z předpokladu, že je možné identifikovat určitý jev (prvek, proměnnou) či jejich kombinaci, které vedou k určitému výsledku. Je považována za vhodnou především ve výzkumech s malým či středně velkým počtem případů (N), které i s ohledem na počet proměnných nejsou vhodné pro využití statistických metod (Rihoux a Ragin 2009).

Rozeznáváme tři typy QCA. Nejjednodušší je využití tzv. ostrých množin (*crisp-sets* – *csQCA*), kdy jsou veškeré proměnné (vč. výstupu) dichotomizovány. Tento postup je možné použít jak v případě prosté přítomnosti či nepřítomnosti sledovaného jevu (strana např. buď je zastoupena v parlamentu, nebo není), tak pokud se operuje s kvantifikovanými hodnotami, které jsou v určitém bodě rozděleny (např. je stanoven podíl mandátů, od kterého je strana velká).

Komplexnější metodu představuje *multi-value QCA* (*mv-QCA*). Tato metoda se používá v situaci, kdy není možná, snadná nebo účelná dichotomizace dat. Cronquit a Berg-Schlosser (2009) uvádějí příklad, v nichž jsou (kvantifikovaná) data rozložena takovým způsobem, že není snadné nalézt vhodnou dělící linii pro dichotomii, ale data v příkladu je snadné rozdělit do tří skupin. Jednoznačně se také jedná o metodu pro případ, že operujeme s nominálními proměnnými.

Nejpokročilejší technikou je využití tzv. *fuzzy množin* (*fuzzy-sets* – *fsQCA*). Zde vykazují jednotlivé proměnné (resp. některé z nich) kontinuální variaci ve svých hodnotách, tj. nejsou nominální, ale zároveň není možné či vhodné je dělit dichotomicky (např. při výzkumu zahrnujícím jako jeden z fak-

⁶Druhořadými byly dle Reifa v případech, kdy se buď konaly krátce po některém z referend, která vyvolal prezident de Gaulle (v referendu se rozhodovalo o podobě politického systému a de facto i o prezidentově mandátu), nebo které se konaly krátce po prezidentských volbách. Soutěž tak byla zásadně ovlivněna výsledkem předchozího hlasování. Zbývajícím volbám je přiznán charakter prvořadých (Reif 1997: 122).

torů míru urbanizace není nutné rozdělit státy podle jedné linie na urbanizované a neurbanizované, ale je možné odstupňovat různé hodnoty míry urbanizace od zcela urbanizovaných přes převážně urbanizované atd. až po neurbanizované (Rihoux a Ragin 2009, Kouba 2011: 469).

Pro provedené analýzy považujeme za nejvhodnější využití mv-QCA, neboť některé z proměnných není možné či vhodné dichotomizovat, zároveň jsou ale nominálního charakteru, tj. není možné vytvoření fuzzy množiny. S tím souvisí i způsob kódování (i v případě, že některá proměnná i proměnné je dichotomická, její zápis odpovídá mv-QCA).

Postup při použití mv-QCA (v zásadě totožný s cs-QCA, ponecháme-li stranou, že některé proměnné nejsou dichotomní) předpokládá vytvoření tzv. pravdivostní tabulky (*truth table*), která shrne všechny přítomné konfigurace. Následně je v (některých) výzkumech nutné vyřešit kontradiktorní případy/kontradikce (*contradictions*), kdy stejná konfigurace vede k různému výsledku.⁷ Dalším krokem je logická minimalizace (*minimization*), prováděná pomocí softwaru Tosmana (Cronquist 2016), kdy je z konfigurací vytvořena minimální formule (*minimal formula*) vyloučením všech logicky zbytečných faktorů.⁸ Následně je možné nechat softwarem do minimální formule zahrnout i tzv. logické zbytky – tj. konfigurace, které jsou logicky možné, ale nejsou zastoupeny ani jedním empirickým příkladem. Výhodou této analýzy je zpravidla získání jednodušší formule. Posledním krokem je pak interpretace zjištěných výsledků (Rihoux a De Meur 2009, Kouba 2011, Cronquist a Berg-Schlosser 2009).

Při kódování pomocí mv-QCA se každému faktoru (proměnné), kódované v kapitálkách, přisuzuje hodnota zapsaná od 0 po celých číslech až do naplnění potřebného počtu hodnot (např. proměnná XYZ mající tři hodnoty bude kódována jako XYZ 0, XYZ 1 a XYZ 2). V minimální formuli pak znaménko + znamená buď, anebo, znaménko * znamená a, → znamená, že dané faktory vedou k výstupu. V zápisu jsou v závorce uvedeny případy, kterým daná konstelace odpovídá (podrobněji viz Cronquist a Berg-Schlosser 2009).⁹

Výběr zemí a sledované období

Do výzkumu byla zařazena čtveřice zemí, které jsou si blízké geograficky, historicky a zásadním způsobem se neodlišují ani z hlediska formální role prezidenta v systému. V textech autorů, kteří nerozlišují parlamentarismus a semiprezidencialismus jen podle způsobu volby hlavy státu, jsou tyto země hodnoceny jako státy s parlamentním systémem, které ale jako určitou „deviací“ od „čistého“ parlamentarismu zavedly přímou volbu prezidenta (Kubát a kol. 2004; Brunclík a Kubát 2014). Jedinou výjimku představuje Polsko do roku 1997 (obvykle hodnocené jako semiprezidencialismus), kdy ale proběhly jen jedny volby zařazené do výzkumu. Pokud bychom se podívali na hodnocení formální pozice prezidenta dle Alana Siaroffa (2003: 300–301),¹⁰ pohybuje se s výjimkou polského prezidenta v roce 1995 (kdy je jeho pozice hodnocena šesti body) od 1 (Slovinsko) do 3 (Polsko po roce 1997), tj. nejedná se o silné prezidenty. V hodnocení Lee K. Metcalf (2000: 675)¹¹ je Polsko po roce 1997

⁷Rihoux a De Meur (2009: 48–49) shrnují cekem osm možných postupů řešení kontradikcí: 1) přidání další proměnné, která kontradikci rozdělí do dvou konfigurací, v nichž již kontradikce nebude; 2) nahrazení jedné proměnné jinou; 3) změnu prahu/prahů dělicích určitou proměnnou (příp. revizi dat); 4) kontrolu a případně úpravu toho, co je považováno za výstup (přítomnost určitého jevu); 5) další zvážení, v čem se jednotlivé případy liší, aniž by to bylo doposud zahrnuto do výzkumu; 6) odstranění hraničního případu, který způsobil kontradikci, z výzkumu; 7) překódování všech kontradikcí, jako kdyby nevedly ke zkoumanému výsledku (může být ale problémem u výzkumu, který hledá odpověď nejen na otázku, za jakých okolností k určitému jevu dochází, ale také pokud se naopak zjišťuje, kdy k němu nedochází; přípustné je i využití kontradikce pro vysvětlení obou výstupů) a 8) využití frekvence jednotlivých výstupů, kdy při jasné převaze jednoho výstupu (8 z 9 případů) budou všechny případy překódovány podle převažující varianty.

⁸Bude-li např. ve výzkumu zkoumán vztah faktorů A a B k výstupu O, tak pokud se s výstupem O setkáváme v případech přítomnosti A i B a zároveň v případech přítomnosti A a nepřítomnosti B, je faktor B pro vysvětlení O logicky zbytečný.

⁹Zápis: FAKTORQ{2} + FAKTORR{1,2} + FAKTORR{0}FAKTORS{0} → Outcome {0} – (A + B) (C, D + E) (F) – znamená, že k výstupu 0 vede hodnota Faktoru Q 2 (ve dvou z případů výstupu 0), nebo hodnoty Faktoru R 1 a 2 (ve třech případech), anebo hodnota Faktoru R 0, pokud zároveň je i hodnota Faktoru S 0 (znaménko * není nezbytně nutné u spojení faktorů R a S v nulové hodnotě uvádět).

¹⁰Siaroff pro hodnocení pozice prezidenta vytvořil katalog devíti faktorů či pravomocí (např. přímá volba prezidenta či prezidentovo právo veta) posilujících roli hlavy státu v politickém systému. Přítomnost daného faktoru je hodnocena jedním bodem. Každá hlava státu se pohybuje na škále mezi 0 (nejslabší) a 9 body (nejsilnější) (podrobněji viz Siaroff 2003).

¹¹Metcalf vybírá 11 prezidentských pravomocí, které každou boduje od 0 do 4 (dělených na 7 legislativních a 4 nelegislativních pravomocí). Škála u každé pravomoci zahrnuje možné rozdíly (0 body je hodnocena absence dané pravomoci, 4 její maximální

hodnoceno 8 a Slovinsko 3 body. V jejím hodnocení nenajdeme větší rozdíl mezi Polskem před a po roce 1997 (v letech 1992–1997 je pozice polského prezidenta hodnocena 10 body – viz Javůrek 2008: 88). ČR a Slovensko, které Metcalf nehodnotila, by byly z hlediska bodování hodnoceny podobně (např. Slovensko 6 body; viz Šedová 2012: 135).

Je tedy možné očekávat, že se na výsledcích nebude příliš projevovat rozdíl plynoucí z odlišné role prezidenta, se kterým by bylo nutné počítat u zemí s nesporně silnějším prezidentem (např. Rumunsko), nebo delší tradicí demokracie s přímo voleným prezidentem (země západní Evropy), kde se mohl ustavit specifický model chápání funkce prezidenta či role prezidentských voleb. Proto v analýze budou jako jednotka brány jednotlivé volby, resp. vládní kandidáti, a to bez ohledu na zemi.

Do výzkumu byly v případě ČR a Slovenska zařazeny všechny volby od zavedení přímé volby (volby 2013 v ČR a čtveřice voleb v letech 1999–2014 na Slovensku), v Polsku všechny prezidentské volby od roku 1995 včetně, tj. celkem 5 soutěží.¹² Ve Slovinsku budou sledovány volby od roku 1992, přičemž u voleb v roce 2012 bude vynechána část analýzy sledující vládní strany jako celek¹³ a u voleb v roce 2007 bude přistoupeno k změně postupu při sčítání hlasů pro vládní strany (podrobněji viz níže).

Identifikace vládního kandidáta

Za vládního kandidáta bude v textu považována osoba, která byla přímo nominována některou (či více) vládními stranami, nebo měla jejich podporu.¹⁴ Za vládního kandidáta je považován člen vládní strany (pokud jeho kandidatura nebyla soukromou akcí, od níž se vedení strany distancovalo) i nestraníček těšící se podpoře této strany. S vládou je spojen i stávající prezident, pokud byl v minulých volbách nominován stranou, která je v době aktuálních voleb ve vládě, pokud se od něj nedistancovala.¹⁵

Sledované faktory/proměnné

Jak bylo naznačeno výše, výzkum zahrnuje dvě analýzy. První je zaměřena na výsledek vládních stran jako celku a druhá sleduje kandidáty jednotlivých vládních stran odděleně. První by měla přispět k nalezení odpovědi na první dvě výzkumné otázky (zda dochází k „trestání“ vládních stran a kdy k němu dojde) a druhá na druhou dvojici otázek (zda se liší výsledky vládních stran mezi sebou a co je zdrojem rozdílů). První analýza bude sledovat, jakým způsobem se na výsledcích kandidátů vládních stran projevuje (a) pozice voleb v rámci volebního cyklu, (b) přítomnost kandidáta, který obhájí prezidentský mandát a (c) zda některý z vládních kandidátů byl společný kandidát více vládních stran. Druhá se zaměří na (d) to, zda strana nominující daného kandidáta má v rukou post premiéra, (e) zda se jedná o kandidáta, který je níže definován jako leader, (f) zda je daný kandidát společným kandidátem více vládních stran, nebo ne a zda (g) se jedná o obhajujícího prezidenta, resp. zda daný kandidát musel „čelit“ obhajujícímu prezidentovi.

váha – např. u prezidentského veta je maximální skóre přiznáno při nemožnosti veto přehlasovat, minimum v případě, že prezident nemá právo veta, od 1 do 3 bodů je veto odstupňováno podle většiny, která je nutná k jeho přehlasování). Škála hypoteticky sahá od 0 do 44 bodů (resp. 0–28 u legislativních a 0–16 u nelegislativních pravomocí), dlužno ale dodat, že evropské země se pohybují v rozmezí do 10 bodů, sečteme-li obě složky bodování (podrobněji viz Metcalf 2000).

¹²Polské prezidentské volby v roce 1990 byly vyloučeny ze tří důvodů: 1) Pro posouzení situace vládních stran je nutné znát jejich podporu v parlamentních volbách konaných bezprostředně před a po prezidentských volbách. Volby do Sejmu v roce 1989 ale proběhly jen jako částečně svobodné. 2) Vláda po roce 1989 byla sestavena jako široká koalice a určitou vazbu na ni (resp. v ní zastoupené strany) měla většina kandidátů. 3) Vzhledem k turbulentnímu vývoji polského stranického systému na přelomu 80. a 90. let 20. století by bylo problematické objektivně propojovat jednotlivé kandidáty z roku 1990 se stranami existujícími v roce 1989, v době konání prezidentských voleb a v době konání parlamentních voleb v roce 1991 (viz např. Kubát 2000: 45–72).

¹³Volby měly jen tři kandidáty, ovšem každý z nich měl větší či menší podporu alespoň části vládních stran. Bylo by proto obtížné vymezit, k ziskům kterého kandidáta či kandidátů se má vztahovat zisk vládních stran v předchozích a následujících parlamentních volbách. Samostatná analýza podpory nejméně sporného kandidáta možná je.

¹⁴Toto rozšíření je vhodné, neboť nominační kritéria ve sledovaných zemích umožňují nominovat kandidáta voliči, pokud získá předepsaný počet podpisů (bez formálního zapojení politické strany či poslanců). Z různých důvodů mohou straníční kandidáti dát přednost této cestě a stát se „formálně“ nezávislími.

¹⁵Prezidenti v řadě zemí musí podle ústavy vystupovat nadstranícky, resp. nemohou být členy stran.

Pozice voleb v rámci volebního cyklu

Doba, která uplynula od parlamentních voleb, resp. zbývá do následujících parlamentních voleb, je jedním z klíčových faktorů ovlivňujících výsledek vládních stran, jsou-li dané volby nahlíženy jako druhořadé. U prezidentských voleb je sporné, zda budou voliči takto chápány a zda v nich skutečně bude docházet k „trestání“ vládních stran. Přesto nelze tento faktor vynechat, neboť případná existence takového trendu by měla přispět k nalezení odpovědi na širší otázku celkové role přímých prezidentských voleb (jejich prvo- či druhořadosti), která by ovšem samozřejmě vyžadovala mnohem rozsáhlejší a na více prvků zaměřený výzkum. V rámci volebního cyklu mohou nastat čtyři pozice vůči parlamentním volbám, což tlačí analýzu k využití kódování mv-QCA. Jednotlivé fáze cyklu nelze rozdělit dichotomicky, neboť žádná z dvojice fází by neměly vést ke stejným efektům. Cs-QCA by tedy vyžadovala vytvoření čtyř dichotomií (souběh voleb a každá fáze zvlášť ano/ne), což ale Cornquist a Berg-Schlosser (2009: 71–72) jednoznačně nedoporučují. Fs-QCA by teoreticky řešila problém s tím, že již první fáze nemusí být pro vládu stále stejně výhodná (s přibývajícím časem by se měla pozice vlády zhoršovat), ovšem i zde by byl problém stanovit jakoukoliv rozumnou hranici, od které daná fáze nemá být plně výhodná či nevýhodná pro vládní strany. Naopak mv-QCA zcela vyhovuje, neboť není a priori založena na lineárním (či jinak rostoucím) charakteru sledované proměnné. Kódována bude tato proměnná jako CYCLE {0} pro prezidentské volby konané do 12 měsíců od parlamentních voleb, CYCLE {1} pro mid-term elections, CYCLE {2} pro prezidentské volby, po kterých do 12 měsíců následovaly (očekávané)¹⁶ parlamentní volby a CYCLE {3} v případě pro souběhu voleb.

Přítomnost obhajujícího prezidenta

Obecně se přepokládá, že k obháji určitého mandátu nepřístupují voliči stejně jako k ostatním kandidátům. Předmětem výzkumu pro různé úrovně a typy voleb je tedy mj. koncept tzv. *incumbency advantage*, (z mnoha textů viz např. King a Gelman 1991, Levitt a Wolfram 1997, Voženílková a Hejtmánek 2015. V případech některých zemí autoři naopak mluví přímo o nevýhodě obhajujícího kandidáta. Pro sledované země je přítomnost výhody či nevýhody obhajujících kandidátů (v různých volbách) nejasná (Voženílková a Hejtmánek 2015: 21–22, Lebeda 2011: 260–268, Bernard 2012), přesto (či právě proto) považujeme vhodné i tento faktor zařadit do analýz. Pokud posuzujeme strany jako celek, mohou v praxi nastat tři situace, které jsou kódovány INCUMB {0} v případě přítomnosti obhajujícího prezidenta, který není kandidátem vládní strany či stran, INCUMB {1} pro případ, že v daných volbách obhajující prezident nekandidoval, a INCUMB {2}, pokud prezidentský mandát obhajuje kandidát vládní strany (resp. jeden z kandidátů vládních stran). V analýze jednotlivých kandidátů bude místo kódování INCUMB {2} pro obhajujícího prezidenta jako vládního kandidáta použito kódování INCUMB {2} pro případ, že daný vládní kandidát je obhajující prezident a INCUMB {3} v situaci, kdy daný kandidát není obhajující prezident, ale je soupeřem obhajujícího prezidenta, který má podporu jiné vládní strany. Za obhajujícího prezidenta přitom považujeme pouze osobu, která je v době konání voleb v úřadu prezidenta, ale již ne případy, kdy se voleb účastnil bývalý prezident.¹⁷

Přítomnost společného kandidáta

Ochota „spojit se“ může být jednou ze strategií, kterou strany působí na voliče. Snaha vystupovat „jednotně“ může mít důležitou symbolickou roli,¹⁸ někdy lze očekávat i synergický efekt. Kromě toho většinový volební systém vybízí ke spolupráci více stran, byť u jeho dvoukolové varianty je tento

¹⁶Pouze ve třech sledovaných případech následovaly parlamentní volby méně než 12 měsíců po prezidentských (v Polsku v letech 2000 a 2015 a v ČR v roce 2013). České volby jsou ale v analýze kódovány jako mid-term elections. V době konání prezidentských voleb byl řádný termín parlamentních voleb vzdálen cca. 1,5 roku a události, které vedly k předčasným parlamentním volbám, následovaly až po prezidentských volbách.

¹⁷V roce 2000 kandidoval v Polsku na prezidenta L. Wałęsa (v úřadu 1990–1995), k němuž se ale jako k obhajujícímu kandidátovi nepřihlíží. Pro kódování těchto voleb je důležitá účast úřadujícího prezidenta A. Kwaśniewského, který nebyl kandidátem úřadující vlády.

¹⁸V českém prostředí lze zmínit příklady zahrnující např. pověst o Svatoplukových prutech, Viribus unitis Františka Josefa I. či v listopadu 1989 znějící slogan „V jednotě je síla.“

tlak dle řady autorů patrný až ve druhém kole voleb (srov. Cox 1997: 127–135 a Sartori 1997: 63). V analýze proto bude sledováno, zda daný kandidát vystupoval jako společný kandidát více vládních stran, nebo byl podpořen jen vlastní stranou (resp. vlastní stranou a stranami stojícími mimo vládu). Kandidáti budou kódováni jako JOCAN {1} pro společné kandidáty více vládních stran, a JOCAN {1} pro ostatní kandidáty. Kandidát podpořený pouze volební koalici z předchozích voleb nebude počítán jako společný, pokud jej nepodpořila některá další vládní strana.

Pozice strany ve vládě

Dalším posuzovaným faktorem je, zda prezidentský kandidát pocházel ze strany, která obsadila post premiéra, nebo z jiné vládní strany. Lze předpokládat, že premiéřská strana a ostatní vládní strany nebudou veřejností vnímány stejně a lišit se bude i ochota voličů „odměňovat“ či „trestat“ daného kandidáta. Zvýhodnění či znevýhodnění není možné a priori předpokládat, ale nelze je vyloučit (viz např. Koepke a Ringe 2006: 327). Premiéřská strana může být znevýhodněna tím, že se s ní spíše než s ostatními vládními stranami budou spojovat neúspěchy vládního kabinetu. Naopak ostatní vládní strany mohou těžit z případné neloyalita, resp. mohou zůstat voličům poněkud skryty. Na druhou stranu stejně logicky působí myšlenka, že premiéřská strana bude těžit z úspěchů vlády spíše než ostatní vládní strany, nebo že ostatní vládní strany budou více ztrácet voliče, kterým obtížněji vysvětlí své vládní angažmá. Kódováno bude PRMIN {0} pro kandidáty stran, které v době konání voleb nedržely post předsedy vlády, a PRMIN {1} pro kandidáty premiéřovy strany.

Nominovaná osobnost

Domníváme se, že jedním z faktorů, jež mohou relevantně ovlivnit výsledek, je sama nominovaná osoba, aniž bychom a priori vymezili očekávání s tímto faktorem spojená. Představit si lze jak pozitivní vztah voličů k lidem, které „znají“ z jejich působení ve špičkových politických funkcích, tak příklon ke kandidátům „nezkaženým“ vysokou funkcí. Každopádně literatura uvádí v jiných souvislostech (pozitivní) vliv zastávání určitého úřadu na zisky kandidáta (viz např. Moser a Schiner 2005).

Otázkou ovšem je, jakým způsobem sledované vládní kandidáty účelně rozdělit na „leadery“ a „jiné“. Sledované osobnosti zastávaly různé pozice. Dva sledovaní kandidáti byli v době konání voleb prezidenty, další dva úřadujícími předsedy vlády. Tři kandidáti byli bývalými premiéry. Silně zastoupení jsou úřadující předsedové stran, kteří doposud nevykonávali funkci prezidenta či předsedy vlády (6 osob). U všech těchto kandidátů lze konstatovat, že se jednalo o politiky se zkušeností z nejvyšších postů, kteří byli nejdůležitější a nejvíce viditelnou „tváří“ svých stran v parlamentních i prezidentských volbách. Všichni tito kandidáti budou v analýze kódováni jako LEADER {1}. Ostatní kandidáti budou v analýze primárně kódováni jako LEADER {0}, s možností posunout hranici, pokud by to pomohlo řešit kontradikci.¹⁹ U těchto kandidátů lze totiž konstatovat, že doposud nebyli „tváří“ svých stran v parlamentních volbách ani „vůdci“ stojícími v čele země (ať již jako hlava státu, nebo předseda vlády). Dva kandidáti byli předsedy strany, ovšem nikoliv přesně té, která je nominovala (jeden byl předsedou malé strany, která se podílela na vzniku subjektu, který jej nominoval na prezidenta, druhý byl předsedou strany před tím, než přijala název používaný v době prezidentské volby). Oběma je společné, že v době, kdy straně předsedali, nekandidovala jejich strana v parlamentních volbách. Dva kandidáti byli úřadujícími předsedy parlamentu (či jeho komory), jeden byl úřadujícím místopředsedou parlamentu a jeden bývalým místopředsedou horní komory parlamentu. Z ostatních kandidátů dva dosáhli nejvýše na pozici místopředsedy strany, jeden na funkci poslance Evropského parlamentu, tři kandidáti měli minimální zkušenosti s politikou a v jednom případě nebyla přesně zjištěna pozice kandidátky, jen je možné negativně vymezit, že nebyla v některé z výše vymezených funkcí.²⁰

¹⁹Využití mv-QCA tak, že pro každou funkci z výčtu stanovíme samostatnou kategorii, naráží na již příliš vysoký počet kategorií (11) a příliš malý počet případů (při 26 by většina byla zastoupena dvěma případy). Cronquist a Berg-Schlösser (2009: 76–77) konstatují, že obvykle postačují tři až čtyři kategorie, a posléze iu poukazují na nevhodnost výzkumu, který by příliš individualizoval jednotlivé příklady (Cronquist a Berg-Schlösser 2009: 84).

²⁰Řada kandidátů zastávala více funkcí (premiér + předseda strany, expremiér + úřadující poslanec EP apod.). Pro zjednodušení byla vybrána první z funkcí v pořadí uvedeném v textu. Byl-li tedy např. Lojze Peterle (kandidát Nového Slovinska – NSi

Měření „zvýhodnění“ a „znevýhodnění“ stran ve volbách

Pro výzkum druhořadých voleb se (v zásadě) používají dva postupy, z nichž první lze považovat za jednodušší a rozšířenější, druhý naopak za přesnější. První spočívá ve srovnání výsledku ve volbách (dolní komory) národního parlamentu s výsledkem v analyzovaných volbách. Srovnáno tak může být prakticky cokoli (volební účast, zisk určité skupiny stran – vládních, opozičních, antisystémových, ..., zisk konkrétní strany). Tento postup je jednoduchý a je nezbytný, pokud se ještě neuzavřel cyklus parlamentních voleb. Druhý postup totiž do výpočtu zahrnuje i výsledek následujících voleb (dolní komory) národního parlamentu. Nevýhodou prvního postupu je hrozba, že výzkumník bude ignorovat, resp. nesprávně interpretovat dvě potenciální situace plynoucí z proměnlivé povahy stranického systému. Jakákoliv změna ve volebním chování nemusí být jen projevem menší či větší důležitosti určitých voleb, ale může vyplývat z obecných trendů, které by byly patrné i při volbách na jiné úrovni, tj. vzestup či pokles vládních stran by se konal i v případě, že by místo analyzovaných „druhořadých“ voleb v daném okamžiku probíhaly volby „prvořadé“. Konkrétněji předpokládejme, že v parlamentních volbách vládní strany podpořilo 48 % hlasujících, jejich podpora v následujících volbách (EP, regionální, ...) byla 39 %. To na jedné straně může svědčit o „trestání“ vládních stran, na straně druhé ale i o celkovém poklesu jejich podpory bez ohledu na typ voleb. A vice versa pokud by vládní strany podpořilo 54 % voličů, může se jednat o „odměňování“, i o růst oblíbenosti vlády bez ohledu na typ voleb.

Problém toho, zda pokles či vzestup podpory odpovídá „trestání“ vlády, nebo kopíruje vývoj stranického systému, řeší právě zařazení následujících parlamentních voleb do výpočtu. V analýze vystupují dvě hodnoty podpory strany v parlamentních volbách (na počátku a na konci cyklu), z nichž se odvodí, jaká by měla být podpora strany v jakýchkoli volbách uvnitř cyklu. Nejrozšířenější metodou je využití Dinkelova porovnání očekávaného zisku se ziskem reálným (viz Dinkel 1977).

Očekávaný zisk²¹ strany (více stran ...) se vypočítá jako vážený průměr zisku dané strany v parlamentních volbách, které předcházely sledovaným volbám, a volbách, které po nich následovaly. Vážený průměr má zohlednit pozici voleb v daném cyklu, tj. větší vliv na očekávaný zisk mají časově bližší volby. Postupováno bude dle vzorce $P_e = C_2/C \cdot P_1 + C_1/C \cdot P_2$, kde P_e je očekávaný zisk, C je celková délka volebního cyklu parlamentních voleb ve dnech, C_1 je čas, který uplynul od minulých parlamentních voleb, C_2 je čas, který zbývá do následujících parlamentních voleb (čas je v analýze počítán ve dnech), P_1 je zisk v předcházejících parlamentních volbách a P_2 ve volbách následujících (Dinkel 1977).²² U voleb, které se konají ve více dnech, je v případě parlamentních voleb počítán bližší den k datu prezidentských voleb, v případě prezidentských voleb je počítán (první) den prvního kola voleb.

Hodnota P_e bude porovnána s reálným ziskem dané strany či stran v prezidentských volbách (P) výpočtem odchylky P_e od P dle vzorce $D_p = P/P_e$. Hodnota $D_p > 1$ znamená, že byl zisk strany či stran vyšší než by bylo možné očekávat na základě její (jejich) podpory v parlamentních volbách (v analýze bude kódováno jako Outcome {1}), $D_p < 1$ je interpretováno jako „trestání“ strany či stran (v analýze Outcome {0}). Ve vlastní analýze nebudeme sledovat velikost této odchylky, pouze zda byla vyšší či nižší než 1. Důvodem k tomuto postupu je, že teorie nedefinuje různou míru „trestání“, pouze konstatuje jeho přítomnost či nepřítomnost. Kromě toho samotný výpočet by mohl při snaze interpretovat výsledky na nějaké škále (např. rozdělení, že do 0,8 je strana „výrazně trestána“ a od 0,8 do 1 je „méně trestána“) narazit na potenciální problémovou situaci. Dolní hranice škály je snadno definovatelná (pokud by kandidát nezískal ani jeden hlas, pak $D_p = 0$; tato situace je ale v praxi vyloučena) a na ose není interval 0–1 příliš dlouhý. Na opačné straně osy ale může výpočet nabývat hodnot blížících se až nekonečnu (reálně lze počítat s hodnotami v řádu desítek či stovek). Přitom ty nesignalizují velký nárůst podpory kandidáta proti tomu, co lze očekávat od jeho strany, ale přítomnost kandidáta, který je primárně spojen s velmi malou stranou, ale kterého podpořila (jedna či více) velká vládní strana.

– na prezidenta v roce 2007) premiérem v letech 1990–1992, bývalým ministrem zahraničí, bývalým předsedou jiné strany, než jej nominovala, a úřadujícím poslancem EP, je v textu uveden jako expremiér.

²¹Je nutné zdůraznit, že pojem „očekávaný zisk“ popisuje podíl voličů, kteří by měli hlasovat pro danou stranu (strany) na základě jejich zisku v jiném typu voleb. Nijak nesouvisí s tím, jaký zisk je očekáván na základě průzkumů veřejného mínění či jiným způsobem odhadujícím výsledek strany. Velká odchylka očekávaného a reálného zisku proto neznámá, že očekávání bylo mylné, ale že mezi oběma typy voleb je velký rozdíl v podpoře strany.

²²V první části analýzy se bude jednat o součet zisků všech vládních stran, ve druhé o zisky stran jednotlivých kandidátů.

„Trestání“ či „odměňování“ vládních stran, které je identifikováno Dinkelovou metodou, lze označit jako velmi objektivní nástroj. Nezahrnuje ale nuance, které jsou pro „každodenní politiku“ často mnohem důležitější než odchylka od očekávaného volebního zisku. Především neřeší, který kandidát byl zvolen (i v případě, že $D_p < 1$, mohl být nakonec zvolen vládní kandidát a volby být pro vládu úspěšné, naopak $D_p > 1$ neindikuje zvolení). Dále také výpočet nezohledňuje, zda vládní strana (médiá, voliči, ...) výsledek voleb interpretovala jako úspěch či neúspěch. Na obhajobu daného postupu lze ale dodat, že především při výzkumu většího počtu soutěží ve více zemích by bylo značně obtížné objektivizovat jinou proměnnou (snad kromě zvolení vládního kandidáta, ovšem i u něj existuje velmi sporná situace).²³ Kromě toho pokud bychom se zaměřili na výzkumy klasických druhořadých voleb, tak v nich také není řešeno, resp. není primární otázkou, zda byly vládní strany spokojeny či kdo po volbách vládl v regionech (tím méně jak výsledek interpretovala média). Pro lepší orientaci čtenáře do analýzy ale zařazujeme i stručnou informaci o zvolení či nezvolení vládních kandidátů.

Data o podpoře stran v jednotlivých volbách byla primárně zjišťována z oficiálních výsledků voleb zveřejněných oficiálními institucemi jednotlivých zemí (volební komise či statistické úřady, v závislosti na tom, která instituce je tímto pověřena).

V první fázi analýzy, jak již bylo naznačeno výše, bude sledováno celkem 14 voleb, vynechány jsou slovinské prezidentské volby v roce 2012 a v roce 2007 bude ze součtu hlasů vládních stran odečten zisk Demokratické strany důchodců Slovinska (DeSUS jako jediná vládní strana podpořila kandidáta bloku opozičních stran). Ve druhé části bude sledováno celkem 36 kandidátů vládních stran.

Analýza

Podpora kandidátů vládních stran jako celku

Ve sledovaném období a zemích byli v necelé polovině případů (šestkrát) v přímých prezidentských volbách zvoleni kandidáti vládních stran. $D_p > 1$ byla naměřena jen v pěti případech. Kdybychom měřili jen odchylku od zisku v parlamentních volbách předcházejících sledované prezidentské volby, podpora vzrostla jen ve dvou případech. Zvolení vládního kandidáta a $D_p > 1$ spolu souvisejí jen volně – ve dvojích volbách nebyl zvolen vládní kandidát, i když podpora vlády předčila očekávanou, naopak ve třech případech zvolení vládních kandidátů nebránila ani $D_p < 1$. Zbývá šest případů, kdy podpora vládních kandidátů byla nižší než očekávaná a nebyli následně zvoleni, naopak ve třech případech byli zvoleni a očekávaná podpora byla vyšší.

Celkový počet 14 případů lze transformovat do 10 konfigurací (z 24 hypoteticky možných), většinu reprezentuje pouze jeden případ. Přesto se vyskytla jedna kontradikce, a to u polských voleb v roce 1995 a slovinských v roce 1997 (obojí se konaly ve střední části volebního cyklu, mandát v nich obhajoval stávající prezident, který nebyl kandidátem vlády, a vládní kandidát/i nebyli společní). Kontradikce vznikla s nejvyšší pravděpodobností kvůli velmi specifické situaci v obojích volbách. V Polsku v roce 1995 obhajoval mandát Lech Wałęsa, který vystupoval (i s ohledem na tehdejší ústavu) jako aktivní silný hráč v opozici vůči vládě, přičemž tuto roli část veřejnosti nepřijímala. Naopak ve Slovinsku v roce 1997 vládní kandidáti stáli proti velmi populárnímu Milanu Kučanovi,²⁴ který naopak nebyl ústavně nadán silnými pravomocemi a vystupoval uměřeně. Nabízí se možnost připojení ještě jedné proměnné (síla prezidenta dle Siaroffa). Jak bylo naznačeno výše, tak Polsko v roce 1995 představuje výraznou odchylku v Siaroffem měřené síle prezidenta. Domníváme se ale, že bude vhodnější oba kontradikční případy s ohledem na jejich specifčnost vyloučit z analýzy.

²³Pokud bychom brali jako kritérium indikující úspěšnost vládní strany jen zvolení jejího kandidáta prezidentem, analýza by hodnotila jako neúspěch i případ, kdy se kandidátovi (zejména menší) vládní strany nepodařilo zvítězit, ovšem strana dosáhla strategického vítězství (přitáhla pozornost voličů pro další volby, zpochybnila do budoucna svou pozici „až druhého“ vládního subjektu apod.).

²⁴Kučan byl jak v roce 1992, tak v roce 1997 zvolen již v prvním kole voleb (proto si dovoluujeme bez odkazu na podrobnější výzkumy veřejného mínění označit Kučana za mimořádně populárního). Mimo něj takto uspěl jen v roce 2000 v Polsku Alexander Kwaśniewski.

Tabulka 1: Truth table pro vládu jako celek (Cronquist 2016)

Případy	CYCLE	INCUMB	JOCAN	Outcome
PL05	0	1	0	1
SK99	0	1	1	0
PL95 a SI97	1	0	0	C (PL 1, SI 0)
SK04	1	0	1	0
CZ13, SK14, PL10 a SI02	1	1	0	0
SI07	1	1	1	0
SK09	1	2	1	1
PL00	2	0	0	1
PL15	2	2	0	1
SI92	3	0	0	0

Bez zahrnutí logických zbytků lze identifikovat následující výsledek pro případy, kdy došlo k „trestání“ vlády:

$$\text{CYCLE}\{1\} * \text{INCUMB}\{1\} + \text{CYCLE}\{0\} * \text{INCUMB}\{1\} * \text{JOCAN}\{1\} + \\ + \text{CYCLE}\{1\} * \text{INCUMB}\{0\} * \text{JOCAN}\{1\} + \text{CYCLE}\{3\} * \text{INCUMB}\{0\} * \text{JOCAN}\{0\} \rightarrow \text{Outcome}\{0\}$$

(CZ13, SK14, PL10, SI02 + SI07) (SK99) (SK04) (SI92).

Po zahrnutí logických zbytků je posléze zjednodušena na:

$$\text{CYCLE}\{3\} + \text{CYCLE}\{1\}\text{INCUMB}\{1\} + \text{INCUMB}\{0,1\}\text{JOCAN}\{1\} \rightarrow \text{Outcome}\{0\}$$

(SI92) (CZ13, SK14, PL10, SI02 + SI07) (SK99 + SK04 + SI07)

Naopak hodnota $D_p > 1$ se váže na následující konstelace:

$$\text{CYCLE}\{1\} * \text{INCUMB}\{2\} * \text{JOCAN}\{1\} + \text{CYCLE}\{2\} * \text{INCUMB}\{0\} * \text{JOCAN}\{0\} + \\ + \text{CYCLE}\{0\} * \text{INCUMB}\{1\} * \text{JOCAN}\{0\} + \text{CYCLE}\{2\} * \text{INCUMB}\{2\} * \text{JOCAN}\{0\} \rightarrow \text{Outcome}\{1\}$$

(SK09) (PL00) (PL05) (PL15)

Po zahrnutí logických zbytků je minimální formule:

$$\text{CYCLE}\{2\} + \text{INCUMB}\{2\} + \text{CYCLE}\{0\}\text{JOCAN}\{0\} \rightarrow \text{Outcome}\{1\}$$

(PL00 + PL15) (SK09 + PL15) (PL05)

Výsledky naznačují, že k „trestání“ vládních stran ve smyslu Dinkelova výpočtu došlo v jediném případě souběhu parlamentních a prezidentských voleb, naopak v období před parlamentními volbami jsou hodnoty $D_p > 1$. Oba tyto výsledky jsou ale poněkud sporné, pokud bychom se zaměřili na případy podrobněji. Souběh voleb byl reprezentován pouze jediným případem (Slovenskem v roce 1992), kdy byl konkurentem vládních kandidátů mimořádně populární Milan Kučan. Naopak prezidentské volby, které krátce předcházely parlamentní, se konaly pouze v Polsku, a spíše než o „odměňování“ vládních stran o nich můžeme uvažovat jako o předznamenání těžké porážky vládních stran v následujících parlamentních volbách. Lze tedy spíše mluvit o specifickém fenoménu „trestání“ vládních stran v prvořadých volbách.²⁵ Jeho důsledkem je, že slabý výsledek v prezidentských volbách (který možná i povzbudil voliče k dalšímu odklonu od vlády) se jeví být ještě dobrý ve srovnání s tím, co následovalo poté.

Důležitější jsou ostatní výsledky. Volební cyklus částečně směřuje prezidentské volby v dimenzi zisků vládních stran k druhořadé soutěži, ovšem ne jednoznačně. „Trestání“ vládních stran v prostřední fázi cyklu se spojuje s nepřítomností obhajujícího prezidenta a nedošlo k němu v případě, že obhajujícím

²⁵O „trestání“ vládních stran v prvořadých volbách se v regionu středovýchodní Evropy mluví např. na Litvě (Škodová 2012: 38–9).

prezidentem byl kandidát vládních stran (v pěti případech vysvětluje Outcome 0 kombinace střední fáze cyklu a nepřítomnost obhajujícího prezidenta). Naopak prezidentské volby konané do roka od parlamentních vedly k „odměňování“ vládních stran, ovšem jedná se pouze o jeden případ, v němž figuruje vedle první fáze cyklu i nepřítomnost společného kandidáta.

Více než příslušná fáze cyklu se jeví být důležitou ne/přítomnost obhajujícího kandidáta, která naznačuje *incumbency advantage*. Po zahrnutí logických zbytků je přítomnost obhajujícího prezidenta sama o sobě jednou ze tří konstelací, která vedla k $D_p > 1$ (ve dvou případech). Nepřítomnost obhajujícího prezidenta i obhajující prezident mimo vládní strany jsou faktory, které jsou součástí dvou konstelací nepříznivých pro vládu, vysvětlujících sedm z osmi případů, byť nikdy ne samostatně. Jak již bylo uvedeno výše, pětkrát je to ve spojení s prostřední fází cyklu (platí to pouze pro nepřítomnost společného kandidáta) a třikrát,²⁶ pokud vláda postavila společného kandidáta (platí i v případě přítomnosti obhajujícího kandidáta bez podpory vlády). Přítomnost či nepřítomnost společného vládního kandidáta se objevuje výhradně v kombinacích s jinými faktory. Pro vládní strany jako celek neznamená výhodu ve smyslu Dinkelova výpočtu, spíše naopak.²⁷

Jako dílčí shrnutí tedy můžeme konstatovat, že se s „trestáním“ vládních stran jako celku se ve sledovaných zemích spíše setkáváme, ovšem nejedná se o obecně přítomný fenomén. Vládním stranám nahrává, pokud podporují obhajujícího prezidenta a ve smyslu výpočtu odchylky od očekávané účasti jim také prospívají prezidentské volby předcházející volby parlamentní. Naopak nevýhodné jsou pro ně především konstelace zahrnující nepřítomnost obhajujícího prezidenta, resp. pokud je takový kandidát jejich protivníkem.

Podpora jednotlivých vládních kandidátů

Pokud se zaměříme na jednotlivé vládní kandidáty, s $D_p > 1$ se setkáváme ve většině sledovaných případů (14 z 26; v 10 případech získal daný kandidát také více hlasů, než kolik připadlo jeho straně v předcházejících parlamentních volbách; mezi těmito deseti najdeme všech šest, kteří byli zvoleni). Vyváženo je to případy velmi tvrdého „potrestání“ vládního kandidáta, hodnota D_p devětkrát nedosáhla ani 0,5 (tj. kandidát získal méně než polovinu procent hlasů ve srovnání s váženým průměrem své strany v parlamentních volbách ohraničujících volební cyklus). Všech šest zvolených kandidátů vykázalo hodnotu $D_p > 1$. Pokud v daných volbách kandidovali dva kandidáti vládních stran, voliči (obvykle) přistoupili k nabídkám velmi rozdílně. Jeden ze soupeřů je z hlediska „očekávaného“ zisku odměněn a druhý naopak potrestán (8 případů z devíti, v jediném jsou odměněni oba). Jediný vládní kandidát je většinou odměněn (4 z pěti případů), naopak v jediném případě tří kandidátů vládních stran byli všichni „trestáni“. Jistý nepoměr mezi „odměňováním“ a „trestáním“ (vlády jsou v součtu spíše „tresty“, u kandidátů spíše „odměny“) lze snadno vysvětlit tím, že ve většině případů (devíti z patnácti) některá vládní strana svého kandidáta nenominovala. V součtech hlasů pro celou vládu její zisk figuruje, ovšem ve výpočtech pro jednotlivé kandidáty již nehraje roli.

U 26 sledovaných kandidátů bylo v této fázi analýzy identifikováno 13 konfigurací (z 32 možných), které zahrnují mj. čtyři kontradikce. Částečné řešení představuje posunutí hranice proměnné LEADER. Rozšíření hodnoty LEADER {1} o dva aktuálně úřadující předsedy parlamentu odsune výjimečný případ SI97a z konstelace, která je obsazena nejvíce případy.²⁸ Nepodaří se ale tímto krokem pokrýt ostatní kontradikce.

²⁶Jeden případ, Slovinsko v roce 2007, lze vysvětlit oběma konstelacemi.

²⁷Zdůraznění role Dinkelova výpočtu zde dáváme s ohledem na to, že z hlediska vlastního zvolení je naopak přítomnost společného kandidáta pro vládní strany spíše přínosným faktorem – ze čtyř společných kandidátů byli dva nakonec zvoleni.

²⁸Oba úřadující předsedové mají Outcome {1}, argumentovat lze tím, že úřadující předseda parlamentu patří mezi čelní politiky z hlediska ústavního pořádku. Rozšíření na bývalé předsedy nepovažujeme za nutné, v souboru přítomný bývalý předseda parlamentní komory byl předsedou méně významné komory v systému.

Tabulka 2: Truth table pro jednotlivé vládní kandidáty (Cronquist 2016)

Kandidáti	PRMIN	LEADER	INCUMB	JOCAN	Outcome
Mikloško (SK04b); Lavtižar-Bebler (SI92a); Tomšič (SI92c); Podobnik (SI97a)	0	0	0	0	C (SI97 1, ostatní 0)
Kreft (SI02b)	0	0	1	0	0
Melník (SK09b); Jarubas (PL15b)	0	0	3	0	0
Pawlak (PL95a)	0	1	0	0	0
Schwarzenberg (CZ13b); Lepper (PL05b); Pawlak (PL10b)	0	1	1	0	C (PL10 0, ostatní 1)
Schuster (SK99); Peterle (SI07)	0	1	1	1	1
Sirc (SI92b); Kovač (SI97b)	1	0	0	0	0
Kukan (SK04a); Zver (SI12)	1	0	0	1	1
Sobotka (CZ13a); Komorowski (PL10a)	1	0	1	0	C (CZ 0, PL1)
Kwaśniewski (PL95b); Krzaklewski (PL00)	1	1	0	0	1
Fico (SK14); Kaczyński (PL05a); Drnovšek (SI02a)	1	1	1	0	C (SK 0, ostatní 1)
Komorowski (PL15a)	1	1	2	0	1
Gašparovič (SK09a)	1	1	2	1	1

U zbylých kontradikcí je hodný pozornosti rozdíl mezi pozicí jednotlivých vládních stran. Ficova vláda v roce 2014 byla jediným jednobarevným většinovým kabinetem v období konání prezidentských voleb, tj. mohl se u ní stupňovat pocit, že je třeba její převahu nějakým způsobem vyvážit. Vláda v období polské prezidentské volby v roce 2010 a české v roce 2013 se zase lišila mírou dominance nejsilnějšího subjektu. Zatímco polská PO ve volbách v roce 2007 získala přes 40 % hlasů a její koaliční partner, PSL, jen necelých 9 %, česká ODS získala v roce 2010 20,22 % a měla za partnery podobně silnou TOP09 (16,7 %) a o něco slabší VV (necelých 11 %, ovšem v době konání prezidentských voleb v roce 2013 již byl klub VV rozložen). Proto do výzkumu dodatečně připojujeme proměnnou GOVERN, která odlišuje různé konstelace ve složení vlády. Zvažována byla různá kritéria pro rozdělení vlád dle převahy nejsilnější strany, nakonec jsme se přiklonili k následujícímu odstupňování: GOVERN {0} v případě, že podpora nejsilnější strany v podílech hlasů v předcházejících parlamentních volbách byla menší než 50 % podpory celé vlády, GOVERN {1}, pokud byla vyšší než 50 % vlády, ale nejednalo se o jednobarevnou většinovou vládu, a GOVERN {2} pokud se jednalo o jednobarevnou většinovou vládu.²⁹ Zařazeny byly strany aktuálně zastoupené ve vládě. Pokud byl vládní stranou subjekt, který vznikl odtržením od jiné strany, počítala se podpora jeho „mateřské“ strany.

Připojení dodatečné proměnné se počet možných konfigurací zvýšil na 96, v praxi se ale setkáváme pouze se 17. Nepodařilo se ale vyřešit všechny kontradikce. Zvažováno bylo rozdělení proměnné GOVERN na více stupňů, pak ale prudce narostl počet reálně přítomných i možných konstelací, což značně komplikovalo výsledky a dávalo jim velmi nízkou výpovědní hodnotou. Proto rezignujeme na další snahu o řešení zbývajících kontradikcí a další analýzu budeme provádět s vyloučením těchto případů a pak s jejich zařazením jak pro vysvětlení Outcome {0}, tak pro vysvětlení Outcome {1}.

²⁹Nejspornějším příkladem byla slovenská vláda úřadující v roce 2012, hlasy se blížila nejsilnější strana 50 % hlasů pro celou vládu a na mandáty je dokonce překračovala. Pomyslná vzdálenost od nejbližších případů (Slovenska v roce 1999 pro vládu s malou převahou a Polska v roce 1995 pro vládu se střední převahou) byla podobná. K zařazení k vládám s malou převahou jsme se rozhodli kvůli poněkud větší shodě v dalších znacích (slovenská i slovenská vláda byly více než dvoučlenné koalice a velmi se také blížil relativní zisk obou nejsilnějších subjektů a to jak v hlasech, tak křeslech.

Tabulka 3: Revidovaná truth table pro jednotlivé vládní kandidáty (Cronquist 2016)

Případ	PRMIN	LEADER	INCUMB	JOCAN	GOVERN	Outcome
SK04b; SI92a; SI92c	0	0	0	0	0	0
SI02b	0	0	1	0	1	0
SK09b; PL15b	0	0	3	0	1	0
SI97a; PL95a	0	1	0	0	1	C (SI 1; PL 0)
CZ13b	0	1	1	0	0	1
PL05b; PL10b	0	1	1	0	1	C (05 1; 10 0)
SK99	0	1	1	1	0	1
SI07	0	1	1	1	1	1
SI92b	1	0	0	0	0	0
SI97b	1	0	0	0	1	0
SK04a; SI12	1	0	0	1	0	1
CZ13a	1	0	1	0	0	0
PL95b; PL00	1	1	0	0	1	1
PL05a; PL10a; SI02a	1	1	1	0	1	1
PL15a	1	1	2	0	1	1
SK09a	1	1	2	1	1	1

Při vyloučení kontradikcí získáme následující konstelace vedoucí k „trestání“ vládní strany:

LEADER{0} * INCUMB{0} * JOCAN{0} * GOVERN{0} + PRMIN{1} * LEADER{0} * INCUMB{1} *
 * JOCAN{0} * GOVERN{0} + PRMIN{0} * LEADER{0} * INCUMB{3} * JOCAN{0} * GOVERN{1} +
 + PRMIN{1} * LEADER{1} * INCUMB{1} * JOCAN{0} * GOVERN{2} + PRMIN{1} * LEADER{0} *
 * INCUMB{0} * JOCAN{0} * GOVERN{1} + PRMIN{0} * LEADER{0} * INCUMB{1} * JOCAN{0} *
 * GOVERN{1} → Outcome {0}

(SK04b, SI92a, SI92c + SI92b) (CZ13a) (SK09b, PL15b) (SK14) (SI97b) (SI02b)

Po zahrnutí logických zbytků do analýzy je výsledná formule velmi jednoduchá:

GOVERN{2} + LEADER{0} JOCAN{0} → Outcome {0}

(SK14) (CZ13a + SK04b, SI92a, SI92c + SK09b, PL15b + SI97b + SI92b + SI02b)

Rozšíření o kontradikce přináší následující konstelace:

LEADER{0} * INCUMB{0} * JOCAN{0} * GOVERN{0} + PRMIN{0} * INCUMB{1} * JOCAN{0} *
 * GOVERN{1} + PRMIN{1} * LEADER{0} * INCUMB{1} * JOCAN{0} * GOVERN{0} + PRMIN{0} *
 * LEADER{0} * INCUMB{3} * JOCAN{0} * GOVERN{1} + PRMIN{1} * LEADER{1} * INCUMB{1} *
 * JOCAN{0} * GOVERN{2} + PRMIN{1} * LEADER{0} * INCUMB{0} * JOCAN{0} *
 * GOVERN{1} → Outcome {0}

(SK04b, SI92a, SI92c + SI92b) (SI02b) (CZ13a) (SK09b, PL15b) (SK14) (SI97b)

Ovšem minimální formule po zahrnutí logických zbytků je stejná jako při vyloučení kontradikcí:

GOVERN{2} + LEADER{0} JOCAN{0} → Outcome {0}

(SK14) (CZ13a + SK04b, SI92a, SI92c + SK09b, PL15b + SI97b + SI92b + SI02b)

Naopak „odměňování“ při vyloučení kontradikcí nastává za následujících konstelací:

$$\begin{aligned} & \text{PRMIN}\{0\} * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{1\} * \text{GOVERN}\{0\} + \text{PRMIN}\{1\} * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{2\} * \\ & * \text{GOVERN}\{1\} + \text{PRMIN}\{1\} * \text{LEADER}\{0\} * \text{INCUMB}\{0\} * \text{JOCAN}\{1\} * \text{GOVERN}\{0\} + \text{PRMIN}\{1\} * \\ & * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{0\} * \text{JOCAN}\{0\} * \text{GOVERN}\{1\} + \text{PRMIN}\{1\} * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{1\} * \\ & * \text{JOCAN}\{0\} * \text{GOVERN}\{1\} + \text{PRMIN}\{0\} * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{1\} * \text{JOCAN}\{1\} * \\ & * \text{GOVERN}\{1\} \rightarrow \text{Outcome}\{1\} \end{aligned}$$

(CZ13b + SK99) (SK09a + PL15a) (SK04a, SI12) (PL95b, PL00) (PL05a, PL10a, SI02a) (SI07)

Po zahrnutí logických zbytků pak identifikoval software dvě možnosti:

$$\begin{aligned} & \text{JOCAN}\{1\} + \text{LEADER}\{1\} \text{GOVERN}\{0\} + \text{PRMIN}\{1\} \text{LEADER}\{1\} \text{GOVERN}\{1\} \rightarrow \text{Outcome}\{1\} \\ & (\text{SK99} + \text{SK04a}, \text{SI12} + \text{SK09a} + \text{SI07}) (\text{CZ13b} + \text{SK99}) (\text{SK09a} + \text{PL95b}, \text{PL00} + \text{PL05a}, \text{PL10a}, \text{SI02a} + \text{PL15a}) \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} & \text{JOCAN}\{1\} + \text{PRMIN}\{0\} \text{INCUMB}\{1\} \text{GOVERN}\{0\} + \text{PRMIN}\{1\} \text{LEADER}\{1\} \text{GOVERN}\{1\} \rightarrow \text{Outcome}\{1\} \\ & (\text{SK99} + \text{SK04a}, \text{SI12} + \text{SK09a} + \text{SI07}) (\text{CZ13b} + \text{SK99}) (\text{SK09a} + \text{PL95b}, \text{PL00} + \text{PL05a}, \text{PL10a}, \text{SI02a} + \text{PL15a}) \end{aligned}$$

Pokud analýzu rozšíříme o kontradikční případy, získáme následující konstelace:

$$\begin{aligned} & \text{PRMIN}\{0\} * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{1\} * \text{GOVERN}\{0\} + \text{PRMIN}\{1\} * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{2\} * \\ & * \text{GOVERN}\{1\} + \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{0\} * \text{JOCAN}\{0\} * \text{GOVERN}\{1\} + \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{1\} * \\ & * \text{JOCAN}\{0\} * \text{GOVERN}\{1\} + \text{PRMIN}\{0\} * \text{LEADER}\{1\} * \text{INCUMB}\{1\} * \text{GOVERN}\{1\} + \text{PRMIN}\{1\} * \\ & * \text{LEADER}\{0\} * \text{INCUMB}\{0\} * \text{JOCAN}\{1\} * \text{GOVERN}\{0\} \rightarrow \text{Outcome}\{1\} \end{aligned}$$

(CZ13b + SK99) (SK09a + PL15a) (PL95b, PL00) (PL05a, PL10a, SI02a) (SI07) (SK04a, SI12)

Zahrnutí logických zbytků pak dává následující formuli:

$$\text{JOCAN}\{1\} + \text{LEADER}\{1\} \text{GOVERN}\{0,1\} \rightarrow \text{Outcome}\{1\}$$

(SK99 + SK04a, SI12 + SK09a + SI07)

(CZ13b + SK99 + SK09a + PL95b, PL00 + PL05a, PL10a, SI02a + SI07 + PL15a)

Lze konstatovat, že k hodnotám $D_p < 1$ vedla snaha prosadit kandidáta strany disponující jednobarevnou většinou (takový případ ale nastal pouze jednou). Pro vládní strany ve všech ostatních případech bylo nevýhodné nominovat kandidáta z okruhu „méně významných“ straníků (ne-leadera), kterému nevyjednaly podporu více vládních stran. Naopak hodnou doporučení se jeví strategie nalézt pro vlastního kandidáta podporu napříč vládními stranami (pět případů lze vysvětlit pouhou přítomností společného kandidáta). Ostatní konstelace vedoucí k vyšším než očekávaným ziskům již závisí na tom, jak přistupujeme ke dvěma kontradikcím. Pokud je budeme počítat jako cestu vedoucí k $D_p > 1$, je vhodné nominovat kandidáta z řad nejužší politické špičky (jediný příklad, kdy u proměnné LEADER {1} nebyl při libovolných hodnotách ostatních proměnných alespoň jeden kandidát s $D_p > 1$, nastal jen u kandidáta jednobarevné většinové vlády, tj. deset kandidátů bylo leadery). Pokud obě kontradikce vyloučíme, identifikujeme (vedle nominace společného kandidáta) dvě různé cesty. Obě zahrnují dobrou pozici kandidáta premiérové strany, je-li leader a jeho strana má ve vládě jasný náskok (s touto kombinací faktorů se setkáváme v sedmi případech). Zbylé případy naopak zahrnují dvě možná vysvětlení. První se opět váže na proměnnou LEADER {1}. Je-li takový kandidát nominován jakoukoliv vládní stranou a ve vládě nemá větší převahu nejsilnější subjekt, lze očekávat jeho úspěch (měřeno podílem hlasů v poměru k očekávanému zisku). Zbývající dva případy lze vysvětlit dvěma různými kombinacemi. První propojuje proměnné LEADER a GOVERN (kandidát musí být leader a vláda nesmí zahrnovat stranu s velkou převahou), druhá naopak poukazuje na fakt, že oba kandidáti byli v situaci bez jasné převahy jedné strany ve vládě (nominování nepremiérové stranou a v soutěži absentoval obhajující prezident). K definitivnímu rozhodnutí, která z cest (zdůrazňující roli leadera, nebo absenci obhajujícího prezidenta) bohužel v souboru absentují další konstelace, které by tento spor převážily na jednu stranu.

Závěr

Prezidentská kandidatura osob spojených s úřadující vládou ve čtyřech zemích středovýchodní Evropy přináší různé výsledky jak na úrovni vlády jako celku, tak pokud se zaměříme na individuální nominanty vládních stran. Spojit ji můžeme jak s celkovými úspěchy (mj. v šesti případech byl prezidentem zvolen vládní kandidát), tak s hlubokými propady vládních stran.

Pokud využijeme Dinkelovu metodu srovnání očekávaného a reálného zisku pro hodnocení úspěšnosti vlád jako celku, „trestání“ vládních stran je častější než jejich „odměňování“. Nejedná se ale o jednoznačně převažující reakci voličů. Ze čtrnácti sledovaných případů byl pětkrát celkový zisk vládních kandidátů větší než očekávaný. Ve dvou z těchto případů ale spíše než „odměňování“ vládních stran hovořit o tom, že se jednalo o „trest“, který byl následován ještě přísnějším „trestáním“ v následujících prvořadých volbách.

Příznivé a nepříznivé strategie a okolnosti pro vládní strany jako celek v sobě propojují dva koncepty, a to druhořadé volby a *incumbency advantage*. Vyšší než očekávaný zisk pro vládu jako celek se pojil se situací, kdy se stávající prezident ucházel o druhý mandát s vládní podporou a naopak v konstelacích nevýhodných pro vládu se opakovaně setkáváme buď s neúčastí obhajujícího prezidenta, nebo s tím, že nemá podporu vlády (obě možnosti byly pro vládu nevýhodné, pokud se snažila „protlačit“ společného kandidáta, absence obhajujícího prezidenta pak také ve spojení s prostřední fází cyklu). Z druhořadých voleb lze brát v potaz lepší pozici vlády, pokud se volby konají v první fázi cyklu (a není přítomen společný kandidát), a s jistou výhradou i pozitivní výsledek při konání voleb ve třetí fázi cyklu (zde je problém, že se jedná právě o případy, které jsou spojeny s výše zmíněným „trestáním“ v následujících parlamentních volbách). Střední část cyklu je spojena spíše s „trestáním“ vládních stran, pokud ale není vládním kandidátem obhajující prezident.

Pokud sestoupíme na úroveň jednotlivých stran a jejich schopnosti přitáhnout pozornost k jejich kandidátovi (resp. schopnosti vyhnout se případnému „trestu“), jednoznačně musíme konstatovat, že se voliči nechovají ke všem kandidátům stejně. Nejobvyklejší scénář, nabízí-li vládní strany více než jednoho kandidáta, je „odměna“ pro jednu a „potrestání“ druhé strany. Výjimkou nejsou ani výrazné odchylky od podpory, kterou by bylo možné očekávat na základě zisků nominující strany. Je-li přítomen jen jeden vládní kandidát, pak většinou přitáhne větší podporu, než jaká odpovídá ziskům jeho strany, ale nejedná se o obecně platné pravidlo.

Ze strategií a okolností, které se ukázaly být nevýhodné pro danou stranu (kandidáta) byly identifikovány dvě možnosti. První se váže na jediný případ nominace kandidáta jednobarevné většinové vlády, což naznačuje možnou tendenci voličů „vyvažovat“ držení politických postů (strana v daný moment kontrolovala vládu i parlament). Pro potvrzení tohoto trendu by se ale nejprve musela tato situace někde zopakovat. Projdeme-li si ale obvyklé výsledky parlamentních voleb ve vybraných státech, není tato situace příliš pravděpodobná. Naopak bez výhrad můžeme za kombinaci (doposud) nevhodných strategií pro vládní strany označit výběr politicky „méně známého“ kandidáta³⁰, který nebyl nominován jako společný kandidát více vládních stran. Tato konstelace se opakuje hned v devíti případech (z celkových 12), kdy je $D_p < 1$. Naopak se projevila výhoda nominace společného kandidáta. I v případech, kdy nebyl nakonec zvolen, dokázal přitáhnout více voličů, než kolik podporovalo jeho stranu, nikdy nedošlo k tomu, že by se od společných kandidátů voliči odkláněli. Jiné „cesty“ k navýšení zisků naznačují důležitost výběru vhodného kandidáta, kterým doposud bývá u vládních stran úřadující nebo bývalý špičkový politik. Zejména to platí pro stranu držící post premiéra, pokud je jeden vládní subjekt výrazně silnější než ostatní. Šance „nepremiéřských“ stran se zvyšují v situaci, kdy ve vládě není příliš silný subjekt a nemusí (v jednom z možných vysvětlení) čelit obhajujícímu prezidentovi.

Dosavadní zkušenosti čtveřice zemí středovýchodní Evropy s přímou volbou prezidenta naznačují určité trendy, jež jsou (prozatím) pro tento region typické. Prezidentské volby při hodnocení úspěšnosti vlád do jisté míry následují část jevů spojených s druhořadými volbami, použijeme-li Dinkelův výpočet

³⁰Ve výzkumu operacionalizovaného jako osoba, která neobhazuje úřad prezidenta, není úřadujícím ani bývalým předsedou vlády, nevedla jako předseda nominující stranu ve volbách a aktuálně nezastává funkci předsedy parlamentu (či jeho komory).

očekávaného zisku strany či stran.³¹ Trestání vládních stran je v souladu s teorií nejpravděpodobnější ve střední části cyklu, nejedná se ale o automatické pravidlo, kromě toho první fáze cyklu se nejeví být až tak výhodnou ve srovnání s poslední. Větší počet případů a přesvědčivěji pokrývá osobnost kandidáta. V případě analýzy úspěšnosti vládních stran jako celku se jedná o ne/přítomnost obhajujícího kandidáta (obhajující vládní kandidát jako výhodný pro vládu, jiné varianty – nepřítomnost či obhajující kandidát jako nevýhodné, ovšem jen ve spojení s dalšími proměnnými). Pro jednotlivé strany pak hraje velmi důležitou roli výběr kandidáta se zřetelnou preferencí pro (bývalé i úřadující) špičkové politiky. Naopak snaha vládních stran prosadit v přímé volbě kandidáty „z druhého sledu“ se doposud setkávala s neúspěchy.

Seznam použité literatury

- BERNARD, J. 2012. Individuální charakteristiky kandidátů ve volbách do zastupitelstev obcí a jejich vliv na volební výsledky. *Sociologický časopis*. 48 (4), s. 630–640.
- BRUNCLÍK, M., KUBÁT, M.. 2014. Parlamentarismus nebo poloprezidencialismus? Spor o klasifikaci středoevropských demokratických režimů. [on-line]. *Středoevropské politické studie*. 16 (2–3), s. 118–146. Dostupné na http://www.cepsr.com/dwnld/1._brunclik,_kubat_-_spor_o_klasifikaci_rezimu_v_se.pdf.
- BURKHART, S. 2004. *Parteilichverflechtung: Der Einfluss der Bundespolitik auf Landtagswahlentscheidungen von 1976 bis 2002*. [on-line]. MPIfG Discussion Paper 04/1 Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung. Dostupné na http://www.mpifg.de/pu/mpifg_dp/dp04-1.pdf.
- COX, G. 1997. *Making Votes Count. Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CRONQVIST, L. 2016. *Tosmana [Version 1.52]*. [on-line]. University of Trier. Dostupné na <http://www.tosmana.net>.
- CRONQUIST, L., BERG-SCHLOSSER, D. 2009. Multi-Value QCA (mvQCA). In RIHOUX, B., RAGIN, C. *Configurational Comparative Methods*. London: Sage, s. 69–86.
- ČSÚ – Výsledky voleb. [on-line]. Dostupné na <http://www.volby.cz>.
- DINKEL, R. 1977. Der Zusammenhang zwischen Bundes- und Landtagswahlergebnissen. In KAASE, M. (ed.). *Wahlsociologie heute, Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1976*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Državna volilna komisija. [on-line]. Dostupné na <http://www.dvk-rs.si/index.php/si/>.
- ELGIE, R., FAUVELLE-AYMAR, C. 2012. Turnout Under Semipresidentialism: First-and Second-Order Elections to National-Level Institutions. *Comparative Political Studies*. 45 (12), s. 1598–1623. *European Election Database*. [on-line]. Dostupné na http://www.nsd.uib.no/european_election_database/.
- FREIRE, A. 2003. Second Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal, 1975–2002. [on-line]. *Working papers, Instituto de Ciencia Sociais*. Universidade de Lisboa. Dostupné na <http://www.afsp.msh-paris.fr/activite/diversafsp/collgspegael04/freire1.pdf>.
- HRABICOVÁ, Z. 2010. *Volby do Evropského parlamentu v nových členských zemích: aplikace teorie voleb druhého řádu*. Diplomová práce, Brno: Fakulta sociálních studií.

³¹V nejobecnější rovině by totéž platilo i pro metodu srovnávající volební zisk v prezidentských volbách pouze se ziskem v předcházejících parlamentních volbách. Vzhledem k nižšímu počtu případů, kdy podpora vládních kandidátů (individuálně i vlády jako celku) narostla ve srovnání s parlamentními volbami, by ale byly prezidentské volby „více druhořadými“. Některé konstelace, které Dinkelova metoda hodnotí jako vedoucí k úspěchu by se proto staly buď spornými, nebo by byly hodnoceny jako nevýhodné.

- JAVŮREK, P. 2008. Prezidenti poloprezidentských režimů. In NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán, s. 11–26.
- JEFFERY, C., HOUGH, D. 2003. Regional Elections in Multi-Level Systems. *European Urban and Regional Studies*. 10 (3), s. 200–217.
- JOGHEEOVÁ, E., HAVLÍK, V. 2010. Volby do Evropského parlamentu v roce 2009 optikou konceptu voleb druhého řádu. *European Electoral Studies*. 5 (1), s. 111–129.
- KING, G., GELMAN, A. 1991. Systemic Consequences of Incumbency Advantage in U.S. House Elections. *American Journal of Political Science*. 35 (1), s. 110–138.
- KOEPKE, J., RINGE, N. 2006. The Second-order Election Model in an Enlarged Europe. *European Union Politics*. 7 (3), s. 321–346.
- KOUBA, K. 2011. Kvalitativní srovnávací analýza (QCA) a konfiguratívni metody v politologii In NOVÁK, M. a kol. *Úvod do studia politiky*. Praha: Slon, s. 468–507.
- KUBÁT, M. a kol. 2004. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia.
- KUBÁT, M. 2000. *Politika v Polsku po roce 1989. Volby, volební systémy a jejich politické konsekvence*. Praha: Karolinum.
- LEBEDA, T. 2011. Dopady dvoukolového většinového systému na reprezentaci stran v českém Senátu. *Sociologický časopis*. 47 (2), s. 243–271.
- LEVITT, S., WOLFRAM, C. 1997. *Decomposing the Sources of Incumbency Advantage in U. S. House*. *Legislative Studies Quarterly*, 22 (1), s. 45–60.
- MARSH, M. 1998. Testing a Second-Order Election Model after Four European Elections. *British Journal of Political Science*. 28 (4), s. 591–607.
- METCALE, L. 2000. Measuring Presidential Power. *Comparative Political Studies*. 33 (5), s. 660–685.
- MILLER, W. 1988. *Irrelevant Elections? The Quality of Local Democracy in Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- MOSER, R., SCHEINER, E. 2005. Strategic Ticket Splitting and the Personal Vote in Mixed-Member Electoral Systems. *Legislative Studies Quarterly*. 30 (2), s. 259–276.
- NORRIS, P. 1997. Second-order elections revisited. *European Journal of Political Research*. 31 (1), s. 109–124.
- NOVÝ, M. 2013. Volební účast. In ŠEDO, J. a kol. *České prezidentské volby v roce 2013*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 165–190.
- Państwowa Komisja Wyborcza. [on-line]. Dostupné na <http://pkw.gov.pl>
- REIF, K. 1984. National Electoral Cycles and European Elections 1979 and 1984. *Electoral Studies*. 3 (3), s. 244–255.
- REIF, K. 1997. European elections as member state second-order elections revisited. *European Journal of Political Research*. 31 (1), s. 115–124.
- REIF, K., SCHMITT, H. 1980. Nine Second-Order National Elections. A Framework for Analysis. *European Journal of Political Research*. 8 (1), s. 3–44.
- RIHOUX, B., DE MEUR, G. 2009. Crisp-Set Qzualitative Comparative Analysis (csQCA). In RIHOUX, B., RAGIN, C. *Configurational Comparative Methods*. London: Sage, s. 33–68.
- RIHOUX, B., RAGIN, C. *Configurational Comparative Methods*. London: Sage.
- SARTORI, G. 1997. *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. Basingstoke: MacMillan Press.
- SCHMITT, H. 2005. The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order? *West European Politics*. 28 (3), s. 650–679.
- SIAROFF, A. 2003. Comparative presidencies: The inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction. *European Journal of Political Research*. 42 (10), s. 287–312.

- STRMISKA, M., CHYTILEK, R., ŠEDO, J., EIBL, O. 2009. *Volební komplexy zemí V4*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- ŠEDOVÁ, P. 2012. Vztah mezi vahou ústavních pravomocí prezidentů a volební účastí. *Evropská volební studia*. 7 (2), s. 132–144.
- ŠKODOVÁ, M. 2011. *Regionální volby na Litvě: teorie druhořadých voleb a volební cyklus*. Diplomová práce, Brno: Fakulta sociálních studií.
- VOŽENÍLKOVÁ, M., HEJTMÁNEK, J. 2015. Koncept incumbency advantage v českých senátních volbách. *Středoevropské politické studie*. 17 (1), s. 1–27.
- Výsledky volieb. *Volby a referendá v Slovenskej republike*. [on-line]. Dostupné na <http://www.statistics.sk/struk/volby.htm>.

Cesta k (experimentálnímu) výzkumu efektů osobnostní stránky politiky pod jednou konceptuální střechou: metodologická poznámka k výzkumu personalizace

Otto Eibl * (eibl@fss.muni.cz)

Abstract

The article discusses the concept of personalization of politics. The author calls for a redefinition of the original concept that is in some respect outdated. The major issue that needs to be addressed is the emphasis on measuring changes and development in time, which by definition means that all research on personalization needs to be conducted by comparing data from (at least) two moments (e.g. elections in T and T + 1). This approach is correct, but overwhelmingly demanding in terms of data and researcher capacities. Moreover, it creates predictable and obvious results—the larger the time difference between measurements, the bigger the change observed. In addition, there is a conceptual confusion due to an extending amount of (experimental) research on different aspects and effects of candidate's personality traits on voters' behavior and on comparing "personalization" among political actors in one particular election (personalization is seen as a strategic campaign tool). Although, these researches deal with the personal characteristics of candidates and its influence on voting behavior, they cannot be seen as part of the research on personalization. The author shows benefits for researchers if the time-condition in the original definition is left out. Widening of the original concept makes possible keeping all research on individual actors in politics under one conceptual frame.

Keywords

personalization, experimental research, political parties, candidates, elections

Note

Tento text vznikl v rámci grantového projektu „Experimentální výzkum volebního chování a rozhodování ve vysoce personalizovaných volbách“ (kód P408/GA13-20548S).

*Otto Eibl je odborným asistentem na katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a výzkumným pracovníkem Mezinárodního politologického ústavu na téže fakultě, Joštova 10, 60200, Brno, Česká republika.

Úvod

Společenský vývoj v druhé polovině 20. století¹, logika soudobých médií a rozvoj relativně levných komunikačních technologií z politiky udělal vysoce personalizované prostředí, kde velká část pozornosti je věnována právě stranickým osobnostem, kde každé vyjádření má svou konkrétní tvář, kde kandidáti (jedné strany) mohou soupeřit mezi sebou o preferenční hlasy, kde kandidáti přijímají pozvání do nejrůznějších zábavních pořadů a kde se kandidáti nerozpakují poodkrývat svůj soukromý život jen proto, aby vzbudili pocit, že jsou svým voličům blíží. Volby, bez ohledu na volební systém, jsou pak v médiích často rámovány jako souboj osobností, resp. kandidátů na premiéra. Názvy stran se stávají přídomky jmen jejich aktuálních lídrů. Média si všímají nejenom toho, jak si jednotliví kandidáti stojí v nejrůznějších průzkumech, ale i toho, jak kandidáti vypadají, jak mluví, s kým se stýkají ve volném čase atd. Po volbách je k výsledkům vztahována osobní odpovědnost lídrů a ne zcela povedené výsledky se stávají spouštěčem pro personální změny ve stranách. S jistou mírou nadsázky můžeme říci, že se stranické špičky a osobnosti tak stávají synonymy pro případný úspěch či neúspěch celé strany.

S tím, jak se prezentace politiky postupně více a více zaměřovala na konkrétní osobnosti, začal růst i systematický zájem výzkumníků o tento fenomén. Badatelé roli lídrů, jejich vliv na chování různých aktérů, resp. osobnostní stránky politiky, začali zkoumat z mnoha úhlů, ovšem žádný definitivní závěr o povaze a zejména důsledcích personalizované politiky (zatím) nedokázali formulovat. Opatrnost při formulování závěrů je ale v současné době zcela na místě – nejrůznější studie totiž přinášejí smíšené výsledky. Na té nejobecnější úrovni ale můžeme konstatovat, že hodnocení lídrů ze strany politiky má signifikantní efekt na voličské chování (Curtice a Lisi 2015: 64; Karvonen 2010, Garzia 2012), že osobnost je vnímána jako jedna z mnoha heuristik usnadňujících (a umožňujících) rozhodování (pro přehled viz Lau 2003) a že v různých zemích světa dochází k různé míře personalizace politiky (Karvonen 2010).

Nejednoznačné závěry o důsledcích personalizace či procesu kladení důrazu na jednotlivé stranické osobnosti mohou ale být důsledkem přístupu badatelů, popř. přílišně striktního chápání konceptu personalizace jako jevu, který je nutné zkoumat jako proces, který se mění v čase. Jiná oblast výzkumu politických osobností a jejich charakteristik (která však de facto není součástí výzkumu konceptu personalizace) totiž konkrétní výsledky přináší, byť ani zde není možné hovořit o obecně platných závěrech ve všech politických společenstvích a ve všech časových momentech existence těchto společností.

Následující text má převážně teoreticko-metodologický charakter. Mou ambicí je nabídnout argumenty pro reformulaci a úpravu stávajícího konceptu personalizace tak, aby bylo možné jednoduše rozšířit a reformulovat výzkumnou agendu. Jednoduše řečeno se pokusím oba výše zmíněné přístupy k výzkumu propojit, což by mělo vést minimálně ke dvěma cílům. Tím prvním je zpřehlednění situace pro ne zcela orientované čtenáře, kterým nemusí být vždy jasné, co ještě je a co už není personalizace politiky (a vlastně jim nemusí být zjevné ani to, proč mezi oběma větvemi výzkumu rozlišovat). Druhý cíl se pak vztahuje k práci badatelů. Těm by se mohl otevřít prostor pro formulování robustnějších závěrů. V rámci svých výzkumů nebudou nuceni studovat časové řady, resp. budou moci personalizaci zkoumat i jinak. Navíc se otevře prostor pro studie, které budou schopné měřit efekty projevů personalizace. Měření vlivu lídrů a efektů, které vyvolávají, je totiž v současném výzkumu personalizace politiky poměrně opomíjenou stránkou. Proto budu diskutovat i metodologické nástroje, které do jisté míry řeší deficit ve výzkumu efektů personalizace a jejich odrazu v chování voličů a dalších aktérů politických procesů. Půjde zejména o experimentální metodologii, která má ve výzkumu efektů osobnostních charakteristik poměrně dlouhou tradici, nicméně v prostředí české politologie je experimentální výzkum jevem stále velmi ojedinělým.

¹Na mysli mám zejména proces individualizace, rozpojení tradičních – často na socioekonomickém statusu budovaných – vazeb mezi stranami a jejich voliči a rostoucí volatilita, která je důsledkem těchto procesů. Viz Blondel a Thiébault 2010: 17–18; Dalton a kol. 2000: 49; Franklin a kol. 1992.

Personalizace politiky

Koncept personalizace politiky je mnohorozměrný a nepanuje jednoznačná shoda nad jeho definicí.² Mnoho rozměrnost konceptu se naplno projeví v okamžiku, kdy se rozhodneme systematizovat dostupné práce, které s daným konceptem pracují. Komplexní pohled na personalizaci v politice obsahuje často citovaná práce Lauri Karvonena *The personalization of politics. A study of parliamentary democracies* z roku 2010. Karvonen zde vyčerpávajícím způsobem mapuje dosavadní texty, které se personalizace politiky týkají, a sám personalizaci a její projevy v západních demokraciích zkoumá.

V jádru personalizační hypotézy je myšlenka, že individuální političtí hráči se stávají důležitějšími než než politické strany, popř. jiní kolektivní aktéři. Současně – a to je vzhledem k další argumentaci dále v textu velmi důležité – výzkum personalizace znamená měření změny v čase. Výsledkem je pak konstatování, že politika v čase t byla méně či více personalizovaná než v čase $t + 1$ (Karvonen 2010: 4). Dále Karvonen vypočítává šestici změn, které personalizace může vyvolávat:

1. Institucionální aktéři kladou důraz na jednotlivce více než v minulosti.
2. Způsob, jakým je o politice referováno klade důraz na jednotlivce (a jejich kvality a vlastnosti), volební kampaně se soustředí více na jednotlivé kandidáty (namísto na stranu jako takovou, popř. programatiku či ideologii).
3. Občané mohou vnímat politiku spíše jako střet lídrů, než jako organizací reprezentujících určitý (kolektivní) zájem.
4. Občané mohou své preference odvozovat od svých sympatií k lídrům, resp. od jejich veřejného image.
5. Rozhodnutí na základě zhodnocení individuálních kvalit kandidátů může rozhodnout o výsledku voleb.
6. O mocenských vztazích v politice a ve společnosti může být rozhodováno na základě individuálních charakteristik politiků. (Karvonen 2010: 5).

Obecně tak společně s Rahatem a Schaeferem (2007; srov. Karvonen 2010: 6, srov. Voženílková 2014) můžeme identifikovat tři tematické oblasti, s nimiž se (nejen ve výzkumu) můžeme s personalizací politiky setkat (které se ale prolínají, proto jejich oddělení chápeme pouze jako prostředek k jednoduchému třídění):

Personalizace na institucionální úrovni

Zde se badatelé zaměřují za zkoumání volebních systémů a jejich parametrů³, přičemž sledují, jakým způsobem se přidělené hlasy promítají do procesu rozdělování mandátů. Sem spadají zejména pravidla pro udělování preferenčních hlasů (otázky, zda je možné udělovat preference v rámci jedné kandidáty, popř. napříč vícero kandidátními listinami, zda je udělení preferenčních hlasů povinné, v jakém momentě se mění pořadí kandidátů na kandidátce atd.; viz Renwick, Pilet 2011). Volební systém je tím personalizovanější, čím větší počet kandidátů má možnost volič podpořit, popř. pozměnit stranickou kandidátku jako takovou.

Další oblastí, která souvisí s chováním, pak může být výzkum toho, jak jednotlivé strany sestavují kandidátní listiny (tedy jak probíhá nominační proces a schvalování kandidátů; viz např. Spáč 2013), popř. jakým způsobem kandidáti v rámci těchto kandidátních listin usilují o zvolení. Výzkumníci

²Na tuto nejednoznačnost upozorňuje v českém prostředí Marcela Voženílková (2014), která se tématu personalizace systematicky věnuje. Českému čtenáři vyčerpávajícím způsobem vysvětluje, co personalizace je a co není, resp. upozorňuje na další průvodní jevy a koncepty s personalizací spojené a varuje před zaměňováním jednotlivých konceptů, jak se tomu běžně děje. Tím, že pracuje s „původním“ či „tradičním“ vymezením ale dokonale odhaluje i slabé stránky personalizace jako teoretického konceptu, který výzkumníkům ztěžuje práci.

³Shrnutí diskuse o personalizaci českého volebního systému nabízí Marcela Voženílková a Jakub Šedo (2015).

se tak mohou věnovat např. individuálním kampaním, jejichž cílem je získání preferenčních hlasů tak, aby se kandidáti z nižších míst kandidátek dostali výše a byli následně zvoleni. Obecně přítomnost takových individuálních kampaní můžeme označit za indikátor personalizace politiky a do jisté míry jako indikátor síly centrálního stranického aparátu. Ten v extrémních případech může ztratit (už tak omezenou) kontrolu nad tím, kdo z kandidátů nakonec bude zvolen.

Personalizace na úrovni médií

Jedná se asi o nejlépe pozorovatelnou a nejzřetelnější rovinu diskutované problematiky. Od okamžiku, kdy se televize stala hlavním sledovaným médiem, se pozornost stále více upínala k jednotlivým politikům. Ostatně je to více než logické – zatímco v tištěných médiích či rozhlase je prezentace institucionálních charakterů dobře představitelná, v televizi, kde je dominantní složka obrazová, již tomu tak není. Každé prohlášení, každé téma, každé stanovisko tak muselo dostat tvář. Hart (1999: 34) dokonce poznamenává, že televize proměnila tváře v argumenty.

Postupem času pak navíc do mediální prezentace politiků začaly pronikat informace nejenom z jejich profesního či profesionálního života, ale i ze soukromí (srov. Karvonen 2010: 99)⁴. Samotný výzkum probíhá ve většině případů na základě analýz mediálních obsahů, sleduje se četnost výskytu politických aktérů jako kolektivních a individuálních entit, kvalita, obsah a tonalita zveřejňovaných informací, popř. rámce užívané k přenosu významů v konkrétních diskurzech.

Personalizace na úrovni chování politických aktérů a voličů

Zkoumání personalizace v této oblasti je zřejmě nejobtížnější (a z určitého úhlu pohledu nejzajímavější), neboť se snaží zachytávat změny v chování aktérů v politice na základě stimulů, které lze personalizaci a osobnostní politice připisovat.

Logicky tak zde nacházíme studie, které hledají odpověď na otázku, zda se efekt lídrů projevuje ve volebním chování (základní přehled viz Karvonen 2010: 10–14). Závěry dostupných studií jsou smíšené, personalizaci jako trend nepotvrzují, ani nevyvrací. Ukazuje se, že do celého procesu vstupuje celá řada intervenujících faktorů jako je např. volební systém, míra polarizace stranického systému, popř. tradice a „místní“ chápání politiky.

Jak již bylo zmíněno výše, mnoho prací pak stojí na pomezí mezi jednotlivými kategoriemi, jedno má však většina studií společné. Většina zcela rezignovala na zkoumání efektů, které personalizovaná politika vyvolává (popř. nikdy neměla ambice to dělat). Zaměřují se na zpětné zkoumání podmínek, které personalizaci způsobují, popř. na vyjádření míry personalizace v různých časových okamžicích a jsou většinou založeny na analýzách mediálních obsahů, datech z nejrůznějších průzkumů a výzkumů, jejichž primárním cílem ovšem nebylo zkoumat personalizaci jako takovou. Experimentální studie umožňující přímé pozorování vlivu popisovaných procesů na chování politických aktérů nacházíme spíše výjimečně, což je – jak si ukážeme dále – trochu škoda. Uniká jim totiž poměrně velké množství zajímavých informací.

Osobnost a její charakteristiky jako zkratka vedoucí k rozhodnutí

V následující části textu se ve stručnosti (cílem není podat vyčerpávající přehled praxí na dané téma, pouze ilustrovat jiný přístup ke zkoumání diskutovaných jevů) zaměřím na oblast výzkumu, která primárně pod zastřešující pojem personalizace nespadá. Jde ale o oblast, není nouze o experimentální studie a ve které je osobnost kandidáta a jeho vlastnosti chápány jako jedna z mnoha kognitivních zkratků či heuristik, které usnadňují se voličům poměrně rychle rozhodovat. A to pak zejména v okamžicích, kdy nedisponují plnou informací o nabídce jednotlivých volebních alternativ (pro přehled heuristik viz

⁴Ruku v ruce s touto změnou pak kráčí procesy jako je např. celebritizace (viz zejména Street 2004 a 2012; v českém prostředí pak např. Procházková 2015), prezidencializace (ta spadá samozřejmě i do oblasti institucionálních proměn systému; přehled relevantních studií viz Karvonen 2010: 6–10), popř. zvýšený zájem o vybrané kandidátovy charakteristiky (ať už osobnostní či vzhledové).

Lau 2003; diskuze o heuristikách viz např. Popkin 1991, Lau a Redlawsk 2001, Lefevre 2011, McGraw 2000: 345–346, Sniderman, Brody a Tetlock 1991: 19, Lupia 1994 a další). Byť letmý pohled na kandidáta totiž voliče vybaví poměrně komplexní sadou informací (pohlaví, věk, rasa, míra sympatičnosti atd.), ze které na základě aktivovaných stereotypů, může odvozovat v dané chvíli potřebné informace vedoucí k volbě⁵ (viz např. Fershtman a kol. 2005, Rödin a Özcan 2009, Castillo a Petrie 2010, Schubert a kol. 2011, Banducci a kol. 2008, Buckley a kol. 2007) – a to včetně kompetencí pro výkon úřadu (Todorov a kol. 2005), popř. zákeřnost či míru potenciálního fyzického ohrožení (Mattes a kol. 2010).

Problematickou otázkou ale je, jaké vlastnosti lídrů jsou pro voliče podstatnější než jiné. Nabízejí se v zásadě tři možnosti – vlastnosti lídra, jeho postoje a jeho stranická příslušnost (více viz Bittner 2011: 30–53). Částečnou odpověď na danou otázku pak může poskytnout kritická diskuse poukazující na zvětšující se demokratický deficit (a slabě informované voliče činící relativně závažná rozhodnutí). Kritici tohoto stavu vyjadřují obavu, že zaměření se na jednotlivé kandidáty a jejich osobnostní charakteristiky vede v konečném důsledku k vymizení věcného, ideologického základu politiky (Poguntke, Webb 2005). Ačkoliv je tato diskuse jistě na místě, je třeba upozornit na poměrně složité a úzké vazby mezi stranou, lídrem a ideovým či ideologickým základem politiky, která v žádném případě nemizí. Zdá se totiž, že osud lídrů je do značné míry spojen právě s osudem politických stran jako takových. Curtice a Blais (2001) dodávají, že lídr je sice schopen formovat obraz strany, kterou vede, není ale (většinou) schopný získávat hlasy na této straně nezávisle. Jinými slovy sebevýraznější lídr slabé strany v podmínkách parlamentního režimu zásadní postavení nezíská (Jurek 2014: 73). A můžeme jít ještě dál – je zde vysoká pravděpodobnost, že pokud má volič kladný vztah ke straně, bude spíše pozitivně hodnotit i lídra a naopak (Karvonen 2010: 75; k podobnému závěru, byť v trochu jiném kontextu, dochází i Lukáš Linek; 2012).

Obava, že by se tedy volby staly pouhou „přehlídkou krásy“, tak zatím není na místě. Svědčí o tom i závěry Huberovy (2015) práce, který konstatuje, že voliči jsou schopni odhadovat pozice v nejrůznějších tématech podle stranické příslušnosti kandidáta (výzkum ukázal, že dochází k přenosu stereotypu stranické politiky na individuální úroveň). Politický základ tak má *každé* hodnocení lídrů, které by se mohlo zdát de facto apolitické. Výzkum totiž dále ukázal, že voliči jsou schopní z pozic v různých tématech přisuzovat lídrům charakterové vlastnosti, přičemž lepší vlastnosti měli mít ti politici, se kterým subjekty výzkumu souhlasily. Hlasování na základě hodnocení lídra tedy neprobíhá na úkor posuzování substantivní dimenze politiky. Věcná a osobnostní volba se nevylučuje – větší vliv hodnocení lídrů neznamena, že volba probíhá na základě méně informací (Lachat 2015). K podobnému závěru dochází i Banducci a kol. (2003), kteří zjistili, že vzhled je jako kognitivní zkratka využíván zejména ve složitých situacích – např. tam, kde je příliš mnoho kandidátů, nebo tam, kde jsou volební trh či volební systém složité samy o sobě. Jakmile ovšem přidáme další informace, např. o stranické příslušnosti kandidáta (volič má schopnost odvozovat postoje a pozice kandidátů na základě obecné představy o pozicích, které v daném tématu zaujímá mateřská strana), popř. přímo o jeho politických postojích, efekt heuristiky fyzického vzhledu se snižuje (Chytilík a kol. 2014, srov. Riggall a kol. 1992, podobně Bittner 2015: 18, Rahn 1993 či Conover a Feldman 1989). Tuto část textu můžeme uzavřít konstatováním, že hodnocení kandidátů je političtější, než by se na první pohled mohlo zdát (srov. Huber 2015: 55), a že je integrální součástí rozhodování o dostupných politických alternativách na trhu, ze kterých si volič dle nejlepšího uvážení (ať už to znamená cokoliv) vybírá pro něj nejpříjemnější alternativu. A osobnost kandidáta, či jeho charakteristiky mohou do rozhodování jistě zasáhnout. Na dalším systematickém (v čase i prostoru rozprostřeném) výzkumu je pak třeba zjistit, jak silné tyto zásahy jsou a kdy jejich efekt sílí, či naopak slábne.

⁵Podobnou sadu informací volič získá při studiu hlasovacích lístků, resp. kandidátních listin. Ty jsou proto také v této souvislosti podrobovány zkoumání, přičemž výzkumníky zajímá především fakt, jaké charakteristiky vedou voliče k tomu, aby udělil preferenční hlas, přičemž se ukazuje, že silným prediktorem je místo na kandidátce (v českém prostředí se danou otázkou zajímá např. Petr Voda (2010 a 2014). Z opačného konce pak k problematice přistoupila Ivana Malá (2013), která se snažila zjistit, jaké vlastnosti by měl mít nový český prezident.

Dva pohledy na jedno téma – je možné je propojit?

Jak je z předchozího přehledu patrné, výzkum osobností v politice je poměrně bohatý a je možné k němu přistupovat z mnoha pozic, s různými východisky a docházet k různým závěrům. Jako zbytečná komplikace v tomto kontextu mi přijde skutečnost, že ne každý výzkum, kde jsou v hledáčku zájmu badatelů politické osobnosti, je možné označit za součást širšího výzkumu personalizace, neboť naráží na hranice daného konceptu.

Samotné definiční znaky personalizace politiky jako teoretického konceptu jsou pro badatele nutně limitující. Za nejproblematictější považují podmínku porovnání míry personalizace na časové ose, které předpokládá zvýšené nároky na data, se kterými badatel pracuje. Dále je třeba připomenout, že velká část dat v dostupných studiích navíc nebyla primárně sbírána za účelem výzkumu personalizace politiky, což může výzkum v čase dále komplikovat. Navíc délka období, ve kterém výzkum probíhá, do značné míry může předurčovat výsledek. Jeden příklad za všechny: V okamžiku, kdy dochází k analýze voleb, které přichází bezprostředně po sobě, jsou projevy personalizace v drtivé většině případů slabé, v okamžiku, kdy se uvažuje o delším časovém úseku, projevy personalizace sílí. Pokud vezmeme do úvahy způsob, jakým se proměňovala topografie mediálních systémů a jak postupně dochází k úpravám volebních systémů, nejde o nic překvapivého. Mezi dvěma či třemi po sobě následujícími volbami *většinou* nedochází ke vzniku a působení nových faktorů (typicky médií), které by diskutované trendy *výrazně* ovlivnily.

Ostatně se nabízí i myšlenka, že politika sama o sobě může být personalizovaná již dlouho a personalizace *jako trend* nemá kam růst, resp. změny, ke kterým může docházet, jsou spíše malé a ovlivněné kontextuálními faktory daného systému či společnosti (ať už jde o institucionalizované nastavení či nejruznější psaná i nepsaná/zvyková pravidla). Vnímání personalizaci jako lineárně rostoucí proces je dle mého názoru chyba. Už jen proto, že míra nasycení mediálních obsahů odkazy na politické osobnosti má očividně svůj strop. Zvýšení počtu zmínek si dovedu představit v situaci, kdy by přestaly existovat politické strany v podobě, jak je známe dneska. Musíme se proto ptát, zda tohoto stropu již nebylo dosaženo. Pokud ano, jsou všechny budoucí studie personalizace v tomto duchu odsouzeny k do značné míry předvídatelným a vcelku nezajímavým výsledkům.

Někteří badatelé pak k tomuto zásadnímu limitu přidávají další a komplikují si tak práci. V českém prostředí můžeme zmínit např. práci Petra Jurka (2014: 87–90), který diskutuje, zda je vůbec možné přenést koncept personalizace do postkomunistického areálu. Tedy do areálu, kde mediální a společenský vývoj probíhal odlišně od situace v západních demokraciích a kde nejsou dostupná longitudinální data, kde často prostředí není dostatečně institucionalizované, kde často dochází k nemalým změnám v konfiguraci stran i systémových parametřů a kde není možné hovořit o odcizování se voličů (*dealignment*) politickým stranám, neboť vazby mezi nimi nebyly nikdy vytvořeny.

Zatímco se dá souhlasit s tím, že stabilita je žádoucí, nicméně z mého pohledu ne nezbytná, v případě institucionálního nastavení (volebních pravidel, dělby moci atd.; srov. Mainwaring a Torcal 2006: 206), institucionalizaci a stabilitu stranického systému pro výzkum projevů personalizace za klíčovou nepovažují. Novým stranám otevřený stranický systém totiž může nahrávat aktérům, kteří svou strategii staví právě na osobnostech. Podle některých autorů navíc právě v mladých demokraciích je pravděpodobnost, že efekt lídrů bude větší než v tradičních demokraciích (srov. Colton 2002, King 2002, Gheorghita 2015). Podobně hraje lídr větší roli tam, kde nejsou (zmizely či se nestačily vybudovat) pevné vztahy mezi stranou a voliči (srov. Costa Lobo 2015, Manin 1997: 219)⁶. Lídr tak může být prvním impulzem, který z dlouhodobějšího hlediska bude formovat podobu a kvalitu vztahu, který mezi stranou a voličem vznikne. Postupem času pak tento vztah – pokud se systém začne stabilizovat – může vykazovat z pohledu teorie personalizace politiky protichůdné tendence. Namísto toho, aby voliči více upřednostňovali osobnost, se mohou později ve svém rozhodování zaměřit na volbu strany jako takové, jako se tak děje např. ve Skandinávii (i když je samozřejmě problematické od sebe důsledně oddělit efekt strany a lídra). To, co tedy Petr Jurek označuje za problém, já vnímám jako příležitost.

⁶Ostatně to potvrzují i výsledky analýzy, kterou představuje sám Petr Jurek (2014). Lídři nových politických stran a hnutí se mezi voliči i v médiích těší větší expozici – ať už jde o Věci veřejné, ANO 2011 či Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury.

Další možnosti pro budoucí výzkum by otevřela částečná revize konceptu personalizace. Dle mého názoru by výzkumu prospělo, kdyby bylo upuštěno od podmínky zkoumání personalizace v čase. Jak jsem již řekl výše, výsledky dlouhodobých studií jsou předvídatelné a příliš nepomáhají pochopit *chování* jednotlivých aktérů. Pokud bychom upustili od snahy hledat dlouhodobé trendy za každou cenu, otevře se nám v kontextu personalizace celá řada nových možností. Vznikne prostor, ve kterém je možné se soustředit ne na efekty, které způsobují personalizaci, popř. na popis statu quo či trendu v čase, ale na efekty, které vyvolávají samotní kandidáti ve vztahu k aktuálnímu volebnímu chování či rozhodování voličů v různých situacích. Takový výzkum samozřejmě i dnes hojně probíhá, nicméně probíhá tak trochu mimo vlastní koncept personalizace.

Díky (většinou) experimentálnímu charakteru a metodologii (Druckmann a kol. 2011, Morton a Williams 2010) jsou výše zmíněné studie schopny přicházet navíc s přesvědčivějšími, resp. relevantnějšími závěry, než studie, které spadají striktně do oblasti „tradiční“ personalizace. Vysoký stupeň kontroly nad prostředím, ve kterém experiment probíhá, totiž umožňuje přímé pozorování efektů. Výzkum navíc nemusí probíhat pouze v laboratoři v umělých podmínkách. Například Barton, Castillo a Petrie 2011 provedli polní experiment, ve kterém mimo jiné zkoumali efekt přítomnosti kandidáta při distribuci předvolebních materiálů, popř. přítomnosti tváře kandidáta na daných materiálech, na volební chování voličů. Výsledky pak ukázaly na vztah mezi kandidátovou přítomností a ochotou lidí se voleb účastnit a hlasovat pro něj.

I když experimentální metoda má podle jejích kritiků své slabiny (problémy s externí validitou, popř. charakterem testovaných subjektů), jeví se mi jako více než vhodný nástroj při výzkumu vlivu osobnosti v politice na chování voličů (popř. dalších aktérů). Už proto, že při správném uchopení experimentálních procedur a jejich korektním reportování může (a mělo by) docházet k replikaci již publikovaných studií, což povede k celkovému zvyšování validity a posilování robustnosti reportovaných výsledků. Experimentální metodu lze navíc použít i univerzálně napříč jednotlivými oblastmi nyní zbytečně striktně vymezené personalizace – ať už jde o testování různého institucionálního nastavení, experimentování s mediálními obsahy či dokonce s lídry a kandidáty, kteří tvoří stranickou kandidátku. Došlo by tak de facto k propojení (minimálně metodologickému) obou výzkumných směrů, což by zvýšilo celkový přínos výzkumu. A to nejenom pro potřeby vědců, ale i samotných politických aktérů, kteří by na základě zjištěných informací mohli přizpůsobit své chování tak, aby lépe či snáze dosahovali svých cílů.

Závěr

V předchozím textu jsem se pokusil nabídnout alternativní pohled na výzkum osobnostní stránky politiky, resp. pod jednu konceptuální střechu přivést dva přístupy: Personalizaci politiky, tak jak je tradičně chápána (Karvonen 2010, Voženílková 2013), a výzkum, který nemá jeden zastřešující koncept, který se ale bytostně dotýká efektů, které vyvolávají kandidáti a jejich vlastnosti či charakteristiky. Mou motivací bylo (po)otevřít koncept personalizace tak, aby se do něj vešla většina výzkumu týkající se osobnostní stránky politiky. Tím by se jednak zpřehlednila situace pro případné čtenáře a v případě obou větví výzkumu by mohlo dojít k otevření nových příležitostí. Těm, kteří personalizaci zkoumali doposud (v rámci pevných hranic konceptu) jsem nabídl nástroje v podobě experimentálních metod, které by byly schopné měřit efekty, a slevil jsem z nároků na data – ve smyslu odstranění nutnosti hledat symetrická data v dlouhých časových řadách. Na personalizaci by bylo možné nahlížet jako na strategický nástroj, který strany mohou cíleně aplikovat v konkrétních volbách ve vztahu k aktuální situaci na volebním trhu. To umožní porovnávat personalizaci nejenom v čase, ale i mezi různými aktéry v jednom časovém bodě. A to je rozměr, který výzkumu personalizace v současné době do značné míry chybí.

Myslím, že méně je v tomto případě skutečně více a případná reformulace a změkčení konceptu personalizace by přinesla mnoho dobrého. Minimálně pro sociální relevanci výzkumu v dané oblasti, neboť bychom kromě příčin sledovaných jevů, které za několik desítek let stávajícího bádání známe velmi dobře, mohli systematictěji testovat i jejich následky v jednom místě a čase, popř. dílčí výzkumy pak replikovat v odlišném prostředí a docházet tak k robustnějším a validnějším výsledkům.

Seznam použité literatury

- BANDUCCI, S. A., KARP, J. A., THRASHER, M., RALLINGS, C. 2008. Ballot Photographs as Cues in Low-Information Elections. [on-line]. *Political Psychology*. 29 (6), s. 903–917. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9221.2008.00672.x>.
- BANDUCCI, S., TRASHER, M., RALLINGS, C., KARP, J. 2003. *Candidate Appearance Cues in Low-Information Elections*. [on-line]. Paper prepared for presentation at the annual meeting of the American Political Science Association. Dostupné na http://www.jkarp.com/pdf/apsa_2003.pdf.
- BARTON, J., CASTILLO, M., PETRIE, R. 2014. What Persuades Voters? A Field Experiment on Political Campaigning. [on-line]. *The Economic Journal*. 124 (574): F293–F326. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/eoj.12093>.
- BITTNER, A. 2011. *Platform or personality? The role of party leaders in elections*. New York: Oxford University Press.
- BITTNER, A. 2015. Leader Evaluations and Partisan Stereotypes: A Comparative Analysis. In COSTA LOBO, M., CURTICE, J. *Personality politics? The role of leader evaluations in democratic elections*. Oxford: Oxford University Press.
- BLONDEL, J., THIÉBAULT, J.-L. a kol. 2010. *Political leadership, parties and citizens: the personalisation of leadership*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- BUCKLEY, F., COLLINS, N., REIDY, T. 2007. Ballot Paper Photographs and Low-Information Elections in Ireland. [on-line]. *Politics*. 27 (3), s. 174–181. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9256.2007.00297.x>.
- CASTILLO, M., PETRIE, R. 2010. Discrimination in the lab: Does information trump appearance? [on-line]. *Games and Economic Behavior*. 68 (1), s. 50–59. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1016/j.geb.2009.04.015>.
- CHYTILEK, R., EIBL, O., HRBKOVÁ, L., ZAGRAPAN, J., JANOVSKÝ, J. 2014. Vzhled jako kognitivní zkratka v politickém uvažování: Experimentální studie vlivu stereotypů na hodnocení politiků v prostředí se silnou přítomností politických témat. *Sociální studia*. 17 (1), s. 81–108.
- COLTON, T. 2002. The Leadership Factor in the Russian Presidential Election of 1996. [on-line]. In KING, A. *Leaders' Personalities and the Outcomes of Democratic Elections*. Reprinted. Oxford: Oxford University Press. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1093/0199253137.003.0007>.
- CONOVER, P. J., FELDMAN, S. 1989. Candidate Perception in an Ambiguous World: Campaigns, Cues, and Inference Processes. [on-line]. *American Journal of Political Science*. 33 (4), s. 912–940. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.2307/2111115>.
- COSTA LOBO, M. 2015. Party Dealignment and Leader Effects. In COSTA LOBO, M., CURTICE, J. *Personality politics? The role of leader evaluations in democratic elections*. Oxford: Oxford University Press.
- CURTICE, J., BLAIS, A. 2001. *Follow my Leader? A Cross-National Analysis of Leadership Effects in Parliamentary Democracies*. [on-line]. Position Paper. Oxford. Dostupné na <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.558.2087&rep=rep1&type=pdf>.
- DALTON, R. J., McALLISTER, I., WATTENBERG, M. P. 2002. The Consequences of Partisan Dealignment. *Parties Without Partisans*. [on-line]. Oxford University Press. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1093/0199253099.003.0003>.
- DRUCKMAN, J. N., D. P. GREEN, J. H. KUKLINSKI, A. LUPIA. 2011. *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. New York: Cambridge University Press.
- FERSHTMAN, C., GNEEZY, U., VERBOVEN, F. 2005. Discrimination and Nepotism: The Efficiency of the Anonymity Rule. [on-line]. *The Journal of Legal Studies*. 34 (2), s. 371–396. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1086/429846>.

- FRANKLIN, M. N., MACKIE, T., VALEN, H. 2009. *Electoral change: responses to evolving social and attitudinal structures in western countries*. Colchester: ECPR Press.
- GARZIA, D. 2012. Party and Leader Effects in Parliamentary Elections: Towards a Reassessment. [on-line]. *Politics*. 32 (3), s. 175–185. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9256.2012.01443.x>.
- GHEORGHITA, A. 2015. Determining the components of Leader Effects in a Post-Communist Context. In COSTA LOBO, M., CURTICE, J. *Personality politics? The role of leader evaluations in democratic elections*. Oxford: Oxford University Press.
- HART, R. P. 1999. *Seducing America: how television charms the modern voter*. Thousand Oaks: Sage.
- JUREK, P. 2014. *Oligarchizace, personalizace a prezidencializace v soudobých demokraciích. Kritická reflexe konceptů a analýza českého případu*. [on-line]. Disertační práce. Plzeň. Dostupné na <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/13694/%2B%20PhD.pdf>.
- KARVONEN, L. 2010. *The personalisation of politics: a study of parliamentary democracies*. Colchester: ECPR Press.
- KING, A. 2002. Do Leaders' Personalities Really Matter? [on-line]. In KING, A. *Leaders' Personalities and the Outcomes of Democratic Elections*. Oxford: Oxford University Press. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1093/0199253137.001.0001>.
- LACHAT, R. 2015. Leader Effects and Party Polarization. In COSTA LOBO, M., CURTICE, J. *Personality politics? The role of leader evaluations in democratic elections*. Oxford: Oxford University Press.
- LAU, R. 2003. Models of Decision-Making. In SEARS, D., HUDDY, L., JERVIS, R. *Oxford handbook of political psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- LAU, R. R., D. P. REDLAWSK. 2001. Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making. [on-line]. *American Journal of Political Science*. 45 (4), s. 951–971. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.2307/2669334>.
- LEFEVERE, J. 2011. *Campaign Effects on Voter Decision Making*. Antwerpen. Disertační práce.
- LINEK, L. 2012. Volba strany: vliv tematického hlasování a lídrů stran. In LINEK, L. *Voliči a volby 2010*. Praha: SLON.
- LUPIA, A. 1994. Shortcuts Versus Encyclopedias: Information and Voting Behavior in California Insurance Reform Elections. [on-line]. *The American Political Science Review*. 88 (1), s. 63–76. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.2307/2944882>.
- MAINWARING, S., TORCAL, M. 2006. Party System Institutionalization and Party System Theory After the Third Wave of Democratization. In KATZ, R., CROTTY, W. *Handbook of Party Politics*. London: SAGE.
- MALÁ, I. 2013. *Jaký má být nový český prezident?* Brno. Magisterská diplomová práce.
- MANIN, B. 1997. *The principles of representative government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MATTES, K., SPEZIO, M., KIM, H., TODOROV, A., ADOLPHS, R., ALVAREZ, M. 2010. Predicting Election Outcomes from Positive and Negative Trait Assessments of Candidate Images. [on-line]. *Political Psychology*. 31 (1), s. 41–58. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9221.2009.00745.x>.
- McGRAW, K. M. 2000. Contributions of the Cognitive Approach to Political Psychology. [on-line]. *Political Psychology*. 21 (4), s. 805–832. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/0162-895X.00217>.
- MORTON, R. B., WILLIAMS, K. C. 2010. *Experimental political science and the study of causality: from nature to the lab*. New York: Cambridge University Press.
- POGUNTKE, T., WEBB, P. 2005. *The presidentialization of politics: a comparative study of modern democracies*. New York: Oxford University Press.

- POPKIN, S. L. 1991. *The reasoning voter: communication and persuasion in presidential campaigns*. Chicago: University of Chicago Press.
- PROCHÁZKOVÁ, I. 2015. *Celebrity v české politice v letech 1996–2013*. [on-line]. Magisterská diplomová práce. Brno. Dostupné na https://is.muni.cz/auth/th/362214/fss_m/diplomova_prace_Prochazkova.pdf.
- RAHAT, G., SHEAFER, T. 2007. The Personalization(s) of Politics: Israel, 1949–2003. [on-line]. *Political Communication*. 24 (1), s. 65–80. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1080/10584600601128739>.
- RAHN, W. M. 1993. The Role of Partisan Stereotypes in Information Processing about Political Candidates. [on-line]. *American Journal of Political Science*. 37 (2): 472. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.2307/2111381>.
- RENWICK, A., PILET, J.-B. 2011. *The Personalization of Electoral Systems: Theory and European Evidence*.
- RIGGLE, E. D., OTTATI, V. C., WYER, R. S., KUKLINSKI, J., SCHWARZ, N. 1992. Bases of political judgments: The role of stereotypic and nonstereotypic information. [on-line]. *Political Behavior*. 14 (1), s. 67–87. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1007/BF00993509>.
- RÖDIN, M., ÖZCAN, G. 2011. Is It How You Look or Speak That Matters? An Experimental Study Exploring the Mechanisms of Ethnic Discrimination. Stockholm. *Research Paper in Economics*. No. 12.
- SCHUBERT, J. N., CURRAN, M. A., STRUNGARU, C. 2011. Physical attractiveness, issue agreement, and assimilation effects in candidate appraisal. [on-line]. *Politics and the Life Sciences*. 30 (1), s. 33–49. Dostupné na http://dx.doi.org/10.2990/30_1_33.
- SNIDERMAN, P., BRODY, R., TETLOCK, P. 1993. *Reasoning and choice: explorations in political psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SPÁČ, P. 2013. *České strany a jejich kandidáti: případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav.
- STREET, J. 2004. Celebrity Politicians: Popular Culture and Political Representation. [on-line]. *The British Journal of Politics and International Relations*. 6 (4), s. 435–452. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-856X.2004.00149.x>.
- STREET, J. 2012. Do Celebrity Politics and Celebrity Politicians Matter? [on-line]. *The British Journal of Politics*. 14 (3), s. 346–356. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-856X.2011.00480.x>.
- TODOROV, A., MANDISODZA, A., GOREN, A., HALL, C. 2005. Inferences of Competence from Faces Predict Election Outcomes. [on-line]. *Science*. 308 (5728), s. 1623–1626. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1126/science.1110589>.
- VODA, P. 2010. Efekt kandidáta. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- VODA, P. 2014. Efekt kandidáta ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2013. In HAVLÍK, V. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav.
- VOŽENÍLKOVÁ, M. 2014. Co je a co není personalizace politiky? [on-line]. *Global politics*. Dostupné na <http://www.globalpolitics.cz/clanky/co-je-a-co-neni-personalizace-politiky>.
- VOŽENÍLKOVÁ, M., ŠEDO, J. 2015. Personalizace volebního systému v návrzích volebních reforem v České republice. *Evropská volební studia*. 10 (1), s. 33–50.